

“ประวัติศาสตร์โลก” ตามการรับรู้และการเรียนรู้ในประเทศไทย: เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์อย่างย่อ¹

วัชร สินธุประมา

นักวิชาการอิสระ ประเทศไทย

“World History” According to the Perception and Learning in Thailand: A Brief Historical Narrative

Vachara Sindhuprama

independent scholar, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 3 October 2021

Revised 17 December 2021

Accepted 17 March 2022

คำสำคัญ

ประวัติศาสตร์โลก

อารยธรรมตะวันตก

การศึกษาไทย

Keywords:

world history

western civilization

Thai education

* Corresponding author

E-mail address:

vachara.s@arts.tu.ac.th

บทคัดย่อ

ภูมิหลังแบบจารีตเรื่องมโนทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับโลกและความเป็นมาของโลก ตั้งอยู่บนศรัทธาความเชื่อทางศาสนาและเรื่องเล่าที่มากับความเชื่อนั้น จนถึงสมัยที่ชนชั้นนำไทยได้ทำความรู้จักภูมิปัญญาตะวันตกเกี่ยวกับโลกและประวัติศาสตร์ จึงได้เริ่มมีการเรียบเรียง “ประวัติศาสตร์สากล” ตามโครงเรื่องอารยธรรมของตะวันตกขึ้น สารประวัติศาสตร์โลกตามแนวคิดแบบเสรีนิยมตะวันตกได้เข้าไปมีบทบาทในการอุดมศึกษาไทยอย่างมากในช่วงสงครามเย็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอิทธิพลทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกาที่มุ่งต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงเวลานั้น การรับรู้ เรียนรู้ และเข้าใจโครงเรื่องอารยธรรมดังกล่าวเป็นสัจจะทางเดียวที่ถ่ายทอดลงไปจนถึงโรงเรียนระดับมัธยมและประถมศึกษา ควบคู่ไปกับการกล่อมเกลาเรื่องความภักดีต่อชาติในแบบราชาชาตินิยม แม้ต่อมาสังคมไทยจะถูกพัดพาเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ภายใต้อิทธิพลของระบบทุนนิยมโลก แต่การปรับเปลี่ยนสู่ความหลากหลายในเนื้อหาและระเบียบวิธีทางการศึกษาประวัติศาสตร์ยังคงดำเนินไปอย่างค่อนข้างเชื่องช้า บริบทจากภายนอกดังเช่นผลกระทบทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ถูกกระตุ้นจากภัยคุกคามซึ่งอยู่เกินความควบคุมของรัฐบาล น่าจะเป็นปัจจัยที่ทำให้ “ประวัติศาสตร์โลก” มีความหมายและความสำคัญสำหรับคนไทยบนฐานคิดที่เปลี่ยนไปอีกก้าวหนึ่ง

¹ บทความนี้แก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมจากส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “พัฒนาการของมโนทัศน์เรื่อง “ประวัติศาสตร์โลก” ในวิชาศึกษาทั่วไปของมหาวิทยาลัยไทย” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนส่วนหนึ่งจากสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2561.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรพนธ์ ตั้งเขื่อนขันธ์ ได้นำสาระส่วนหนึ่งจากงานวิจัยข้างต้น ซึ่งเป็นเนื้อหาบางส่วนจากบทความนี้ ไปเรียบเรียงและถ่ายทอดเป็นภาษาจีน ใน Vachara Sindhuprama and Komphanat Tungkeunkunt, “20 shiji taiguo dui shijieshi de renzhi yu jiaoyu” [Thailand's perception and education towards world history in the 20th century], *Shijie lishi pinglun* [the world history review], no. 4 (2021): 183-198.

Abstract

The traditional background of the Thai concepts of the world and its history was based on religious beliefs and their inherent narratives. By the time Siamese elites acquired western knowledge of the world and of history, they began the Thai writing on “universal history” following the narratives of western civilization. The contents of world history within western liberal concepts dominated Thai higher education during the Cold War, particularly, that of American influence on fighting Communism. Perception, learning, and understanding of the civilization narratives were the one-way truth, being disseminated down to secondary and primary schools, together with the instruction of patriotic rhetoric through “royal” nationalism. Later on, while Thai society was being brought into the current of globalization under the influence of world capitalism, the development toward plurality in contents and methods of historical studies occurred very gradually. Contexts, such as the impact of information technology, activated by threats beyond a national control, might be a condition, in another step, to change the meaning and significance of “world history” for the Thai thinking platform.

1. บทนำ

สำหรับวงการประวัติศาสตร์นานาชาติหรือวงวิชาการสากล “ประวัติศาสตร์โลก” ดูเหมือนจะเป็นหมวดหมู่หรือสาขาวิชาซึ่งรู้จักคุ้นเคยกันดีพอสมควรแล้ว แม้ว่าการรับรู้ความเข้าใจ หรือการให้ความสำคัญแก่กลุ่มวิชานี้จะแตกต่างกันออกไปอยู่บ้าง ไม่ว่าจะเป็นในเชิงคุณสมบัติหรือเชิงปริมาณ² อย่างไรก็ตาม ในกรณีของประเทศไทยและวงวิชาการไทย ประวัติศาสตร์โลกยังคงเป็นเพียงเสี้ยวส่วนหนึ่งของเนื้อหาสาระในทางวิชาการ ที่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับอดีตอันยาวไกลของผู้คนและชุมชนในดินแดนต่าง ๆ มาจนถึงยุคสมัยแห่งรัฐชาติและสังคมนานาชาติในปัจจุบัน

โดยสภาพและเงื่อนไขทางการศึกษาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน การติดตามกระแสโลกของการศึกษาประวัติศาสตร์โลก เป็นเรื่องที่น่าสนใจในการขับเคลื่อนการศึกษาประวัติศาสตร์ รวมไปถึงศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในประเทศไทย เพราะคำว่า “โลก” ในกระแสดังกล่าวมิใช่เป็นเพียงการนำดินแดนหรือภูมิภาคต่าง ๆ มาปะติดปะต่อเข้าด้วยกันเพียงเท่านั้น และประวัติศาสตร์โลกก็มีใช่เป็นเพียงการนำมิติหรือมุมมองทางประวัติศาสตร์ของดินแดนหรือภูมิภาคเหล่านั้นมาียดโยงเข้าด้วยกัน ในขณะที่พัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์ในสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังติดกรอบของพื้นที่และมุมมอง ซึ่งกำหนดสาระของการพิจารณาเพื่อตอบสนองต่อคำถามและวัตถุประสงค์ของการศึกษา อันมาจากปัจจัยแวดล้อมของสังคมที่เฉพาะเจาะจง มากกว่าการแสวงหามุมมองโดยองค์รวม

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจพัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ในส่วนที่แสดงถึงการรับรู้และสะท้อนถึงการถ่ายทอดความรู้ประวัติศาสตร์ในกรอบสาระหรือกระบวนการ ที่พิจารณาได้ว่าเป็นแบบอย่างหนึ่งของประวัติศาสตร์โลก โดยศึกษาจากหลักฐานเอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้นและชั้นรอง ประกอบกับผลการศึกษาวิเคราะห์วิทยานิพนธ์โดยนักวิชาการในแ่งมุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้มีการค้นคว้าและนำเสนอกันไว้ก่อนนี้แล้ว เพื่อนำมาสังเคราะห์เล่าเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ฉากหนึ่ง โดยมีขอบเขตเวลาตั้งแต่สมัยจารีตของสังคมสยาม ผ่านลำดับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากผลกระทบกับโมทัศน์และโลกทัศน์ของปัญญาชนตะวันตก ร่วมกับบริบทแวดล้อมในกระแสการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สมัยใหม่ มาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์โลกของคนไทยจะมุ่งเน้นที่กลุ่มบุคคลซึ่งได้รับการศึกษาตามระบบทางการคือในสถาบันอุดมศึกษาและโรงเรียน โดยผลที่คาดว่าจะได้รับจาก

² การสำรวจความหมายและความสำคัญของ “ประวัติศาสตร์โลก” ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก ปรากฏอยู่ใน วัชร สันธูประมา, “พัฒนาการของมโนทัศน์เรื่อง “ประวัติศาสตร์โลก” ในโลกตะวันตก: World History กับ Global History,” *วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์* 3, ฉ. 1 (มกราคม - มิถุนายน 2559): 79-137.

งานชิ้นนี้ ควรจะนำไปสู่การแตกและต่อยอดทางความคิด สู่การศึกษาและการสนทนาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โลกในประเทศไทย พร้อมกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการและผู้สนใจจากพื้นที่ต่าง ๆ บนโลกต่อไป

ผลของการศึกษาวิจัยตามประเด็นและกรอบวิธีการศึกษาข้างต้น สามารถนำไปสู่ข้อสรุป ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะ ที่เรียบเรียงได้ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

2. โลกและความเป็นมาของโลกในจารีตไทยสยาม: มโนทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับโลกและประวัติศาสตร์

การตามหาร่องรอยแห่งมโนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลกของคนไทยคงจะต้องมองย้อนกลับไปในสังคมจารีต นับตั้งแต่การรับรู้เรื่องโลกและความสัมพันธ์ระหว่างโลกกับมนุษย์ในแบบแผนการรับรู้ที่ต่าง ๆ รวมกับกรอบคิดเรื่องเวลาในการรับรู้ของมนุษย์ในอดีตและในสังคมจารีต ที่พัฒนากรอบมโนทัศน์เกี่ยวกับโลกที่มนุษย์ดำรงตนอยู่นั้นขึ้นมา

ไตรภูมิ

เมื่อพิจารณาถึงการรับรู้เรื่อง “โลก” ของคนไทยในอดีตอันไกลย้อนขึ้นไป หลักฐานอ้างอิงที่มักจะใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาจักรวาลทัศน์ของคนไทยคือสิ่งที่ปรากฏในเรื่อง “ไตรภูมิ” ซึ่งเชื่อกันว่ามีรากฐานย้อนไปถึงสมัยสุโขทัยใน *ไตรภูมิพระร่วง* ของพญาลิไท หรือในรัฐลัทธิในช่วงเวลาใกล้เคียงกันตามที่บรรยายไว้ใน *จกกวาททีปนี* ของพระสิริมังคลาจารย์³ เป็นต้น โลกและจักรวาลตามคติไตรภูมิที่ได้รับการบรรยายในวรรณกรรมหรือที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาพเขียนในสมุดภาพเล่มต่าง ๆ นั้น ไม่ได้ให้ภาพของจักรวาลที่เป็นภาวะเหมือนจริงจากการสังเกตและจดบันทึก แต่เป็นภาพที่มาจากความเชื่อและจินตนาการอันเนื่องมาจากการกระบวนการรับรู้เรื่องโลกที่ผูกโยงกับคำสอนทางศาสนา โดยโลกที่เป็นรูปธรรมมากที่สุดนั้นอยู่ใน กามภูมิ ที่มีมนุษย์สัมผัสจับต้อง ได้ เห็นความเป็นไปต่าง ๆ ได้ ซึ่งเกี่ยวโยงกับจินตนาการของอีกสองภูมิ ผ่านคำสอนทางศาสนาในเรื่องผลแห่งกรรมหรือการให้รางวัลและการลงโทษตามระบบศีลธรรม⁴ การดำรงอยู่ของมนุษย์ตามจักรวาลทัศน์ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและถ่ายทอดเพื่อการสั่งสอน รวมถึงการสร้างระเบียบบรรทัดฐานทางสังคมที่ออกแบบและผลักดันโดยชนชั้นนำหรือผู้ปกครองของชุมชนและรัฐ

³ พระสิริมังคลาจารย์, *จกกวาททีปนี. หอสมุดแห่งชาติตรวจชำระเรียบเรียง* (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2523).

⁴ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), *ไตรภูมิพระร่วง: อิทธิพลต่อสังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543).

พื้นที่ของโลกและมนุษย์ในไตรภูมียังผูกพันกับมิติแห่ง “เวลา” ที่กำหนดโดยความเชื่อทางศาสนาชุดเดียวกันภายในกรอบอุดมคติทางจริยธรรมที่ดำเนินไปพร้อมกัน การกำหนดยุคกับกัลป์เป็นกรอบการเรียกหรือเล่าเรื่องเวลาที่ดำเนินไปอย่างมีความหมายและจุดมุ่งหมายอันถูกกำหนดไว้โดยกฎแห่งกรรม กรอบเวลาแบบไตรภูมิเมื่อเทียบกับเวลาแท้จริงของช่วงชีวิตมนุษย์แต่ละคนนั้นเป็นเวลาที่ยาวนานแสนนานเกินจินตนาการ เจกเช่นเดียวกับขนาดพื้นที่ของจักรวาลอันไพศาล

ตำนานกับประวัติศาสตร์สากลในพุทธศาสนา

ในการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยตั้งแต่ครั้งโบราณนั้น ร่องรอยที่เริ่มสะท้อนให้เห็นกรอบมโนทัศน์บางประการที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สากลและประวัติศาสตร์โลกแสดงออกในการเล่าและการเขียนประวัติศาสตร์แบบตำนาน โดยนักวิชาการสำคัญคนหนึ่ง que เริ่มเปิดแนวคิดในแง่มุมดังกล่าว คือ เดวิด เค. วย้อจ⁵ ซึ่งได้ถ่ายทอดสู่การอธิบายของนักประวัติศาสตร์รุ่นต่อมา เช่น ไนงาน *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย* ของนาฏวิภาชลิदानนท์⁶ เป็นต้น

ในการศึกษาจารีตการเขียนประวัติศาสตร์แบบตำนาน วย้อจอธิบายว่า เนื้อหาส่วนใหญ่ของตำนานมักเกี่ยวพันกับพุทธศาสนาทั้งในด้านระยะเวลาและพื้นที่ สารของตำนานมักจะเชื่อมโยงไปสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าและการแสวงหาบุญกุศล ตำนานจึงมีลักษณะเป็นคำสอนศีลธรรมด้วย ดังนั้น แม้ว่าเรื่องราวของตำนานจะมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น แต่เนื้อหาก็มักคุณค่าเป็นสากล (universal) ด้วย โดยเฉพาะคุณค่าต่อผู้ที่เขียนและอ่านตำนานร่วมสมัย⁷

แบบฉบับการเขียนตำนานประเภทประวัติศาสตร์สากลอาจจะมาจาก *ตำนานมูลศาสนา* ที่สังอิทธิพลมายังกลุ่มตำนานในภาคเหนือที่เรียกได้ว่าเป็นแบบ “ประวัติศาสตร์สากลในพุทธศาสนา” โดยลักษณะและเนื้อหาการแต่ง เช่น *จามเทวีวงศ์* พยายามอธิบายสถานภาพของพระธาตุเมืองลำพูนที่มีส่วนในการเผยแพร่ศาสนาในล้านนา จนถึงผลงานชิ้นสำคัญ คือ *ชินกาลมาลีปกรณ์* ที่รจนาโดยพระรัตนปัญญาแห่งเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2060 ซึ่งย่อความเป็นมาในพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเรื่อยมาถึงการประกาศศาสนาในลังกาและล้านนา⁸

⁵ ดูในบทความ เดวิด เค. วย้อจ, “การเขียนประวัติศาสตร์ไทยแบบตำนานและพงศาวดาร,” ใน *ปรัชญาประวัติศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 3, บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527): 181-188.

⁶ นาฏวิภาชลิदानนท์, *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524).

⁷ เดวิด เค. วย้อจ, “การเขียนประวัติศาสตร์ไทยแบบตำนานและพงศาวดาร,” 182.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 185.

ในส่วนประวัติศาสตร์นิพนธ์ของคนไทย (สยาม) ทางภาคกลางนั้น ปรากฏหลักฐานในช่วงเวลาหลังจากผลงานในล้านนาอยู่มาก แต่เรียบเรียงขึ้นภายใต้กรอบมโนทัศน์ที่ใกล้เคียงกันคือ *สังคีตยวงศ์* แต่งเป็นภาษาบาลี โดยสมเด็จพระวันรัตน์ เมื่อต้นสมัยรัตนโกสินทร์ “กำหนดให้พัฒนาการของโลกดำเนินอยู่ในสายตาของพุทธศาสนาราวกับว่าไม่มีโลกอื่น” ส่วนในการกำหนดยุคสมัยนั้น “จัดระยะเวลาให้ดำเนินไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยให้ยุคของพระพุทธองค์ในกาลปัจจุบันมีช่วงเวลา 5,000 ปี เป็นยุคหนึ่งในวงจักรที่หมุนเวียนว่ายตายเกิดตลอดไป จากยุคของพระพุทธเจ้าองค์ต่าง ๆ”⁹

การเขียนประวัติศาสตร์แบบสากลในตำนานเหล่านี้ นาฏวิภา ชลิตานนท์ อธิบายว่าเป็นการผสมกันของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการเขียนประวัติศาสตร์แบบพุทธศาสนา ซึ่งรับมาจากศรีลังกา โดยการนำประวัติพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือการนำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผูกพันเข้ากับเรื่องราวในพุทธศาสนา ทำให้ผู้แต่งและผู้ฟังตำนานมีโอกาสมองโลกของมนุษย์กว้างขวางออกไปกว่าเรื่องราวในชุมชนหรือในเผ่าพวกของตน¹⁰ เนื่องจากพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานจนถึงการก่อเกิดรัฐในล้านนา ถึงกับเป็น “ศูนย์กลาง” ของคนไทยวนได้ จึงทำให้เกิดการบันทึกประวัติศาสตร์แบบประวัติศาสตร์สากล ซึ่งมองสังคมทั้งหลายในพุทธศาสนาว่าเป็นสังคมเดียวกัน มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในเรื่องของ การสืบทอดศาสนา¹¹ แต่มโนทัศน์และลักษณะการเขียนประวัติศาสตร์แบบนี้เสื่อมไปเมื่อรัฐอยุธยากลายเป็นศูนย์กลางโลกของคนไทยแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา และการเขียนประวัติศาสตร์เปลี่ยนจุดเน้นจากศาสนาไปอยู่ที่รัฐและกษัตริย์ซึ่งทวีอำนาจและความสำคัญมากยิ่งขึ้น¹² จนกลายเป็นสาระหลักของการเขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดาร “ที่มักจะเป็นเรื่องของพระราชวงศ์หรือพระราชกรณียกิจ ซึ่งเป็นเรื่องทางอาณาจักรมากกว่าธรรมจักร”¹³

การที่โลกพุทธศาสนากลายเป็นโลกสากลของการนำเสนอประวัติศาสตร์แบบจารีตในช่วงสมัยหนึ่งของประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยดังกล่าวมานี้ มีส่วนคล้ายคลึงกับอิทธิพลของศาสนาในดินแดนอื่น ดังเช่นคริสต์ศาสนาซึ่งสร้างและอำนวยความสะดวกของโลกสากลของคริสเตียนในยุโรป อันมีลักษณะร่วมที่สำคัญ คือ จารีตประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในโลกสากลทางศาสนาเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานการรับรู้โลกและจักรวาลทัศน์แบบอุดมคติ จึงเขียนประวัติศาสตร์ของโลกนั้นขึ้น

⁹ เดวิด เค. วย้อจ, “การเขียนประวัติศาสตร์ไทยแบบตำนานและพงศาวดาร,” 185.

¹⁰ นาฏวิภา ชลิตานนท์, *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย*, 191.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 193.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹³ เดวิด เค. วย้อจ, เรื่องเดียวกัน, 187.

เพื่อดำเนินบทบาทในการสั่งสอนและส่งเสริมศีลธรรมตามศรัทธาความเชื่อแห่งศาสนาเป็นสำคัญ

3. กำเนิดวิชาประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์โลกในสยาม: ชนชั้นนำไทยกับการเรียนรู้ภูมิปัญญาตะวันตกเกี่ยวกับโลกและประวัติศาสตร์

คำว่า “ประวัติศาสตร์” ในภาษาไทย เป็นคำที่แปลมาจาก history ในภาษาอังกฤษ ทั้งในความหมายที่เป็นเรื่องราว หรือ วิชา/สาขาวิชา โดยเริ่มใช้กันเมื่อประมาณร้อยปีมานี้ คือ ในช่วงเวลาที่ชนชั้นนำสยามเริ่มรับแนวความคิดที่มาจากอิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตกอย่างชัดเจน การใช้คำที่เป็นศัพท์บัญญัติใหม่ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า กรอบมโนทัศน์ (concept) ทางประวัติศาสตร์อย่างที่รับรู้กันโดยสากลในปัจจุบันนี้ เป็นกรอบคิดที่ “นำเข้า” มาจากภายนอก ไม่ได้อยู่ในการรับรู้โดยคุ้นเคยในสังคมสยามมาแต่ก่อน เช่นเดียวกับการรับรู้โลกทางกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสัญญาณของโลกที่เป็นทรงกลมนั้น ก็นำเข้ามาจากความรู้ของตะวันตกสมัยใหม่ ซึ่งนับว่าความเข้าใจเรื่องสัญญาณของโลกในสังคมจารีตสยามไม่แปลกแตกต่างไปจากในสังคมก่อนสมัยใหม่อื่น ๆ โดยทั่วไปที่เชื่อกันว่าโลกแบนนั่นเอง

แม้ความรู้เรื่องโลกกลมจะเริ่มแพร่หลายในสังคมตะวันตกมาตั้งแต่ก่อนสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 และสยามเริ่มติดต่อบริบทอิทธิพลความรู้กับเทคโนโลยีของตะวันตกเข้ามาตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 16 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครั้งหลังของศตวรรษที่ 17 ที่ชาวฝรั่งเศสเข้ามา มีบทบาทอย่างสูงในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ แห่งกรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตาม บาทหลวงฝรั่งเศสที่นำความรู้และเทคโนโลยีทางดาราศาสตร์เข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าว ดูจะเน้นที่การมองออกไปยังดวงดาวในจักรวาล มากกว่าเรื่องสัญญาณของโลก (อันเป็นเรื่องปกติสำหรับผู้เผยแพร่คำสอนในคริสต์ศาสนา ที่ยังต้องเน้นเรื่องโลกทางรูปธรรมและนามธรรมตามพระคัมภีร์ไบเบิลเป็นหลัก) ทั้ง ๆ ที่ในเวลานั้น ลูกโลกได้กลายเป็นวัตถุทางแฟชั่นอย่างหนึ่งในสังคมฝรั่งเศสของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งคณะทูตสยามที่เดินทางไปยังราชสำนักของพระองค์ ยังได้สั่งทำลูกโลกสองลูกซึ่งเขียนชื่อทางภูมิศาสตร์ด้วยอักษรสยามและจัดทำอย่างงดงาม¹⁴ แม้ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเกิดอะไรขึ้นกับลูกโลกสองลูกดังกล่าว แต่อาจจะอนุมานได้จากชะตากรรมของชาวฝรั่งเศสที่ถูกขับออกจากอาณาจักรอยุธยาภายหลังการปฏิวัติเมื่อสิ้นสุริยสมเด็จ พระนารายณ์ (ค.ศ. 1688) และอิทธิพลของฝรั่งเศสถูกกวาดล้างไปจากสังคมสยามอยุธยา หลังจากนั้นกว่าจะปรากฏหลักฐานการรับรู้เรื่องสัญญาณกลมของโลก ก็คือในช่วงปลายรัชสมัย

¹⁴ “‘With Great Pomp and Magnificence’: Royal Gifts and the Embassies between Siam and France in the Late Seventeenth Century’, in *Global Gifts: The Material Culture of Diplomacy in Early Modern Eurasia*, ed. Zoltan Biedermann, Anne Gerritsen, and Giorgio Riello (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2018), 235-265.

สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ (รัชกาลที่ 3) ของกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีชนชั้นหรือเมริกกันได้เล่าถึงความสนพระทัยในเรื่องดาราศาสตร์แบบตะวันตกของพระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฏ รวมทั้งการที่พระองค์รับรู้ว่าการโลกกลมก่อนที่มิชชันนารีจะเข้ามาเสียอีก¹⁵

ในบรรดาความรู้จากตะวันตกที่เข้ามาสู่ชนชั้นนำสยามตั้งแต่ปลายสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (คือ ช่วงรอยต่อระหว่างรัชกาลที่ 3 กับรัชกาลที่ 4) นั้น ความรู้ทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับโลกทางกายภาพนับเป็นความรู้ใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อโลกทัศน์และจักรวาลทัศน์แบบเดิมของชนชั้นนำ ซึ่งตั้งอยู่บนคำสอนและความเชื่อเรื่องไตรภูมิ รวมถึงกรอบคิดทางด้านเวลาที่ผูกพันอยู่กับความเชื่อเดิมดังกล่าว ดังเห็นตัวอย่างจากงานเขียนชิ้นสำคัญ เรื่อง หนังสือแสดงกิจจานุกิจ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี ที่รวบรวมคำอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในสาระและรูปแบบ อันแตกต่างไปจากขอบความรู้เดิมของสยามค่อนข้างมาก หนังสือเล่มดังกล่าวบรรยายพิภพหรือผืนแผ่นดินที่มนุษย์อาศัยอยู่ว่าเป็น “ลูกโลกกลมลอยอยู่ในอากาศ”¹⁶ นับเป็นตัวอย่างที่สะท้อนความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาของชนชั้นนำภายใต้การนำของสมเด็จพระจอมเกล้าฯ (รัชกาลที่ 4) ซึ่งทรงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงโลกของพุทธศาสนาเข้ากับโลกทางวัตถุที่อธิบายด้วยวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก

นับตั้งแต่การสถาปนาธรรมยุติกนิกายอันเป็นความเคลื่อนไหวใหม่ทางศาสนาที่เจ้าฟ้ามงกุฏ (รัชกาลที่ 4) ได้ทรงเริ่มขึ้น พุทธศาสนาที่อธิบายได้โดยหลักเหตุผลและวิธีการทางปัญญาเช่นเดียวกับระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ของตะวันตก ได้กลายเป็นเครื่องมือที่ชนชั้นนำสยามพยายามนำมาใช้แสดงความเป็นกลุ่มพวกเดียวกันของประชาชนในราชอาณาจักร โดยมีชนชั้นนำเป็นผู้อธิบายวิธีการทางปัญญาเหล่านั้น การสืบค้นและบอกเล่าเรื่องราวของอดีตเริ่มปรับเปลี่ยนจากขนบตำนานหรือพงศาวดารในแบบเดิม มารับเอาแนวคิดและระเบียบวิธีของตะวันตก สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระราชโอรสที่โดดเด่นของรัชกาลที่ 4 พระองค์หนึ่ง มีบทบาทสำคัญในการปรับนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ของตะวันตก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอังกฤษและเยอรมนีช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19) เข้ามาใช้ในการรวบรวมและวิเคราะห์หลักฐานอันจะนำไปสู่การประกอบสร้าง “ประวัติศาสตร์ชาติไทย”¹⁷ ที่อาจทำให้มีข้อสรุปบรรทัดทางหนึ่งได้ว่า กรอบคิดทางประวัติศาสตร์ไทยแบบใหม่นั้น เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองกระบวนการสร้างชาติและ

¹⁵ William Lee Bradley, *Siam Then: The Foreign Colony in Bangkok before and after Anna*, (Pasadena, CA: William Carey Library, 1981), 49.

¹⁶ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, *หนังสือแสดงกิจจานุกิจ* (กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา, 2514), 80. [พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พฤศจิกายน พ.ศ. 2410]

¹⁷ ดูตัวอย่าง ใน สุทธิพันธ์ ชูทรานนท์, “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ทรงวางรากฐานงานประวัติศาสตร์ไทย,” ใน *150 ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ: พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย* (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2556), 98-110.

กระแสชาตินิยม อันเป็นปฏิกิริยาต่ออิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตกที่ส่งผลอย่างเข้มข้นในเอเชียช่วงเวลาดังกล่าว¹⁸

การรับรู้และเข้าใจดีตามแบบแผนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ในความคิดของชนชั้นนำสยาม จึงมีเป้าหมายอยู่ในกรอบพื้นที่อันหนึ่ง คือ ความเป็นรัฐชาติ ภายในกรอบการศึกษาและการตีความที่เฉพาะเจาะจงในทางวิชาการและวิชาชีพ นั่นคือ ประวัติศาสตร์การเมืองและประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (รัฐ) เมื่อ พ.ศ. 2462 (ค.ศ. 1919) สมเด็จพระยาตำราญฯ ได้ทรงแนะนำหนังสือเรื่อง *Ancient Times: A History of the Early World* ที่แต่งโดย Professor Henry James Breasted แห่ง University of Chicago ว่าเป็นงานที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ จึงทรงโปรดให้พระยาอนุমানราชชนแปลเพื่อตีพิมพ์เป็นภาษาไทย ภายใต้ชื่อ *อธิบายประวัติศาสตร์โลกสมัยโบราณหรือพงศาวดารดึกดำบรรพ์* (แต่เนื่องจากคำว่า “ประวัติศาสตร์” ยังไม่เป็นที่เข้าใจกันอย่างแพร่หลายในขณะนั้น ผู้รู้ยังคงใช้คำ “พงศาวดาร” โดยทั่วไป จึงมักเรียกหนังสือนี้กันอย่างย่อว่า *พงศาวดารดึกดำบรรพ์*) โดยทรงกล่าวไว้ในคำนำของการตีพิมพ์ว่า หนังสือนี้เล่าเรื่องมนุษย์ตั้งแต่เดิมา อธิบายความตามที่นักปราชญ์ได้ตรวจพบสิ่งสำคัญเป็นหลักฐานให้รู้เรื่องโดยลำดับมาจนรวมกันเป็นชาติและตั้งเป็นประเทศต่าง ๆ ที่เป็นบรรพชนของนานาประเทศทางตะวันตกในปัจจุบันนี้¹⁹

อาจกล่าวได้ว่างานตีพิมพ์ชิ้นแรกในภาษาไทยซึ่งมีคำว่า “ประวัติศาสตร์โลก” อยู่บนชื่อหนังสือน่าจะเป็นงานชิ้นดังกล่าวข้างต้น แต่วัตถุประสงค์สำคัญของการแปลกลับมิใช่เพื่อความเข้าใจในประวัติศาสตร์ยุคโบราณของโลก (ย้อนไปถึงสมัยก่อนประวัติศาสตร์) แต่เป็นเพื่อความเข้าใจในรากเดิมทางประวัติศาสตร์ของประเทศตะวันตกต่าง ๆ (ซึ่งมีอำนาจคุกคามต่ออธิปไตยของสยามตามกรอบคิดเรื่องรัฐชาติสมัยใหม่) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องเวลาในการจัดพิมพ์ การแปลหนังสือเล่มนี้จึงครอบคลุมเพียงเนื้อหาตั้งแต่ต้น คือกำเนิดมนุษย์ มาจนถึงประวัติศาสตร์กรีกในสมัย Tyrant เท่านั้น ไม่ได้เล่ายาวไปถึงสมัยโรมันตามต้นฉบับเดิมในภาษาอังกฤษ หนังสือฉบับแปลนี้จึงอาจจะไม่ได้ตอบสนองอย่างเต็มเต็มที่ต่อพระประสงค์ของสมเด็จพระยาตำราญฯ ที่ทรงนิพนธ์ไว้ในคำนำนั้น

¹⁸ ความสนใจของชนชั้นนำสยามที่มีต่อประวัติศาสตร์ของชาติตะวันตกนั้นเริ่มปรากฏตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น งานเรื่อง *พระราชพงศาวดารอังกฤษโดยพิสดาร* ของหลวงรัตนานุปัติ (เปล่ง) ใน ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) อ้างถึงใน สมบัติ จันทรวงศ์, “การศึกษาเกี่ยวกับโลกตะวันตกในประเทศไทย: ภาพสะท้อนจากงานเขียนและสถาบัน,” ใน *อนาคตของวิเทศศึกษาในประเทศไทย: ศักยภาพและทิศทาง* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538), 3-2-3-3.

¹⁹ เฮนรี เจมส์ เบรสเตด, *อธิบายประวัติศาสตร์โลกสมัยโบราณหรือพงศาวดารดึกดำบรรพ์* (*Ancient Times*), แปลโดย พระยาอนุমানราชชน (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, 2466), (จ)-(ฉ).

หลังจากการตีพิมพ์เผยแพร่ *พงศาวดารดึกดำบรรพ์* เป็นเวลาประมาณ 6 ปี หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา หรือ วิจิตร วิจิตรวาทการ) จึงได้เรียบเรียงและจัดพิมพ์หนังสือชุดใหญ่ คือ *ประวัติศาสตร์สากล* ระหว่าง พ.ศ. 2472-2474 รวมทั้งสิ้น 12 เล่ม²⁰ ที่น่าจะนับได้ว่ามีเนื้อหาครอบคลุมในลักษณะ “ประวัติศาสตร์โลก” เล่มแรกในภาษาไทยและเรียบเรียงโดยคนไทย

หลวงวิจิตรวาทการมีความสามารถในการใช้ภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี รวมถึงน่าจะรู้ภาษาต่างประเทศอื่น เช่น ภาษาเยอรมันด้วย มีประสบการณ์ในแวดวงทางการทูตในยุโรป โดยเคยปฏิบัติหน้าที่ในสถานทูตสยามที่ปารีสและที่ลอนดอนกับทั้งเคยเป็นเลขานุการของคณะผู้แทนสยามในการประชุมสันนิบาตชาติที่เจนีวาด้วย

ตามที่คุณเขียนหนังสือชุดนี้ได้กล่าวไว้ในคำนำ การเรียบเรียงเนื้อหาใช้เค้าโครงและแนวทางการอธิบายตามวิธีของศาสตราจารย์อัลแบร์ต มาเลต์ (Albert Malet) ชาวฝรั่งเศส ผู้มีผลงานเป็นหนังสือตำราและแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่ครอบคลุมเนื้อหาและช่วงเวลาอันกว้างขวาง รวมถึงการเขียนหนังสือชุด *ประวัติศาสตร์สากลฉบับใหม่ ตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงสมัยของเรา (Nouvelle histoire universelle depuis l'antiquité jusqu'à nos jours)*²¹ ซึ่งชื่อ “ประวัติศาสตร์สากล” ของหลวงวิจิตรฯ น่าจะแปลมาจาก “histoire universelle” ภาษาฝรั่งเศส ในชื่อหนังสือเล่มนี้นั่นเอง

เนื้อหาของหนังสือ *ประวัติศาสตร์สากล* เป็นการรวบรวมเอาประวัติศาสตร์ต่าง ๆ เข้ามาไว้ด้วยกัน โดยเน้นการใช้แนวคิดประวัติศาสตร์ตะวันตกเป็นศูนย์กลาง แต่ก็มีเนื้อหาประวัติศาสตร์ไทย, ประวัติศาสตร์ของประเทศเพื่อนบ้าน, ประวัติศาสตร์เอเชีย เช่น จีนและอินเดีย ปรากฏอยู่โดยแยกเป็นเล่มต่างหากด้วย สิ่งที่น่าสนใจคือในส่วนของคำนำขนาดยาว ผู้เรียบเรียงได้กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของประวัติศาสตร์กับคุณูปการของการศึกษาประวัติศาสตร์เอาไว้ว่า

“ประวัติศาสตร์เป็นเอกสารที่พรรณาเหตุการณ์ของโลกตั้งแต่ 7,000 ปีมาแล้ว ในระหว่างเจ็ดพันปีมานี้ มีชาติตั้ง 50 ชาติ หรือมากกว่านั้น ที่เกิดขึ้น, เจริญขึ้น, เสื่อมลง, และล้มไป ความเจริญก็ดี, ความเสื่อมก็ดี, ความล้มชาติก็ดี, ย่อมมีเหตุหลายอย่างต่าง ๆ กัน ซึ่งเราจะสามารถนำเอาทางดีมาใช้เป็นตัวอย่างแก่ประเทศของเราและป้องกันมิให้เกิดเหตุแห่งความเสื่อม”²²

²⁰ หลวงวิจิตรวาทการ, *ประวัติศาสตร์สากล*, 12 ล. (พระนคร: โรงพิมพ์วิริยานภาพ, 2472-2474).

²¹ Albert Malet, *Nouvelle histoire universelle depuis l'antiquité jusqu'à nos jours*, 4 tomes sur 4 éditions Hachette – 1924.

²² หลวงวิจิตรวาทการ, *ประวัติศาสตร์สากล*, ล. 1, (ข.-ค.)

ทั้งนี้ หลวงวิจิตรฯ เชื่อในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เป็นวงจร (cyclical history) คือ “เหตุการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมหมุนเวียนกลับเข้าไปหาทางเก่าเสมอ” และ “ประวัติศาสตร์ย่อมมีขึ้นซ้ำ ๆ กันกับที่เป็นมาแล้ว (History repeats itself)”²³ โดยถึงกับยืนยันว่า “วิธีปกครองโดยพระราชกฤษฎีกา ที่เราเรียกกันว่าประชาธิปไตยนั้น เป็นวิธีเก่ายิ่งกว่าสมบูรณาญาสิทธิราช” ทำให้ “ข้าพเจ้าเชื่อว่าใน 50 ปีข้างหน้า โลกจะเบื่อหน่ายเรื่องรีบิลิกรรัฐสภา และสมบูรณาญาสิทธิราช จะกลับเป็นของทันสมัย”²⁴

ในเรื่องการแบ่งกลุ่ม “ชาติ” ของมนุษย์ หลวงวิจิตรฯ ใช้เกณฑ์ตามแบบตะวันตก คือ แบ่งตามสีผิวกับแบ่งตามภาษาที่พูด โดยกล่าวถึงความเจริญงอกงามของชาติ “อริยาน” (อารยัน) ว่า “เกือบกล่าวได้ว่าเป็นเจ้าของโลกอยู่ในเวลานี้” เป็นการยืนยันประวัติศาสตร์แบบอาณานิคมในสมัยนั้นอย่างชัดเจน กับทั้งในเรื่องการแบ่งยุคสมัยที่แบ่งเป็น ยุคก่อนประวัติศาสตร์ กับยุคประวัติศาสตร์ (ซึ่งแบ่งช่อยออกเป็น 4 ยุค) นั้นก็ใช้กรอบคิดตะวันตกที่คัดลอกมาโดยตรง

ในแง่การเรียบเรียงเพื่ออธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ “ในเบื้องต้นชี้ให้เห็นภูมิหลังทางภูมิศาสตร์ เชื้อชาติ การเลี้ยงชีพ ความคิดความเชื่อ จารีตประเพณีของชนชาติที่กล่าวถึงนั้น ๆ ก่อน แล้วจึงอธิบายถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของชนชาตินั้น ๆ ในเวลาที่บรรยายถึงเรื่องนั้น”²⁵ สำหรับในเรื่องสัดส่วนเนื้อหาประวัติศาสตร์ของชาติต่าง ๆ หลวงวิจิตรฯ เห็นว่าโดยลักษณะของประวัติศาสตร์สากลจะต้องมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างไรก็ดี ไม่ควรเน้นเรื่องชาติของตนเองมากหรือละเอียดจนเกินไป²⁶

หนังสือ *ประวัติศาสตร์สากล* ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นงานที่มีผู้ติดตามอ่านจำนวนไม่น้อยนับตั้งแต่เริ่มทยอยตีพิมพ์ที่ละเล่มเป็นเวลาสองปี (เฉลี่ยประมาณ 2 เดือน ต่อ 1 เล่ม) มีการจองล่วงหน้าก่อนวางขายและมีการชำระค่าหนังสือเงินผ่อนด้วย²⁷ ประกอบกับเป็นงานขนาดใหญ่ที่ประมวลสาระซึ่งไม่เคยมีใครทำเช่นนี้มาก่อน จึงกลายเป็นงานที่วางกรอบการรับรู้และการนำเสนอประวัติศาสตร์โลกในแบบประวัติศาสตร์สากล ที่มีผลสืบเนื่องยาวนานในสยามประเทศต่อมา

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 งานเขียนประวัติศาสตร์ไทยโดยภาพรวมยังคงเน้นที่ประวัติศาสตร์ชาติและชาตินิยม ตามสถานการณ์

²³ หลวงวิจิตรวาทการ, *ประวัติศาสตร์สากล*, ล. 1, (ข)

²⁴ เรื่องเดียวกัน, ล. 1, (ง)

²⁵ เรื่องเดียวกัน, ล. 1, 14.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, ล. 5, 373.

²⁷ จำนวนพิมพ์ของแต่ละเล่ม ในการพิมพ์ครั้งแรก คือ 3,000 เล่ม ต่อมาโรงพิมพ์วิริยนาภาพได้จัดพิมพ์เพิ่มขึ้นอีก เนื่องจากมีผู้สนใจจำนวนมาก

ทางการเมืองภายในประเทศและระหว่างประเทศ ในห้วงเวลาสิบกว่าปีจนสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง กรอบมโนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลกหรือประวัติศาสตร์สากลยังคงดำเนินต่อไปในแนวเดิม โดยมีการเน้นบางส่วนเพิ่มขึ้น อาทิ การปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789

หนังสือตำราระดับมหาวิทยาลัยที่เรียบเรียงและตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2480 โดยหม่อมเจ้าทองทิพย์ ทองใหญ่ ยังคงใช้ชื่อ *ประวัติศาสตร์สากล* และเขียนในแนวประวัติอารยธรรม ตั้งแต่เรื่องกำเนิดโลกมนุษย์ตามโครงเรื่องแบบตำราตะวันตก แต่ก็รวมเรื่องของจีนและอินเดียเอาไว้อย่างละเอียดด้วย²⁸ จนถึง พ.ศ. 2499 จึงได้เห็นหนังสือ *ประวัติศาสตร์โลก* ของสิริ เปรมจิตต์ จัดพิมพ์เป็นชุดห้าเล่ม ครอบคลุมตั้งแต่ “ยุคดึกดำบรรพ์ พันล้านปี” มาจนปัจจุบัน ซึ่งได้อ้างอิงหนังสือ *The Outline of History* ของ H.G. Wells เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญ และอ้างคุณูปการจากงาน *ประวัติศาสตร์สากล* ของหลวงวิจิตรฯ ที่มีต่องานของตนด้วย²⁹

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 สารของ *ประวัติศาสตร์สากล* ได้เข้าไปอยู่ในหลักสูตรของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษามากขึ้น โดยในบางช่วงใช้ชื่อวิชา *ประวัติศาสตร์ทั่วไป*³⁰ และปรากฏหนังสือแบบเรียนวิชานี้ที่เรียบเรียงโดยอาจารย์มหาวิทยาลัยอย่างต่อเนื่อง มโนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลกในแนวหนึ่ง จึงได้เข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาระดับมัธยมมายาวนานพอสมควร โดยอยู่เคียงกับประวัติศาสตร์ไทย ตามนัยที่ว่าประวัติศาสตร์สากลคือประวัติศาสตร์ของดินแดนนอกประเทศไทย แต่ในระดับอุดมศึกษา (ซึ่งมีบุคลากรผู้ผลิตตำรา) ยังมีการใช้ประโยชน์จากสาระทางวิชาการเรื่องประวัติศาสตร์สากลอย่างจำกัด เฉพาะความสนใจแคบ ๆ ของบางสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น อักษรศาสตร์ รัฐศาสตร์ (การทูตและการปกครองของตะวันตก) หรือเศรษฐศาสตร์ (ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ) ซึ่งมีการบรรจุเนื้อหาประวัติศาสตร์สากลในวิชาของหลักสูตรเฉพาะทางวิชาการหรือวิชาชีพเหล่านั้น แต่มิได้มุ่งปลูกฝังความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนโลกทัศน์ใหม่ในหมู่นิสิตนักศึกษาโดยภาพรวม

4. การสอนประวัติศาสตร์กับประวัติศาสตร์โลก ในช่วงสงครามเย็น

บริบทสงครามเย็นกับการสอนเรื่อง “อารยธรรม” ของโลก

ภาวะสำคัญที่สุดทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก็คือสิ่งที่เรียกกันว่า สงครามเย็น ซึ่งแบ่งโลกตามอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองออกเป็นอย่างน้อย

²⁸ ม.จ. ทองทิพย์ ทองใหญ่, *ประวัติศาสตร์สากล* (พระนคร: โรงพิมพ์กรุงเทพบรรณาการ, 2480).

²⁹ สิริ เปรมจิตต์, *ประวัติศาสตร์โลก*, 5 ล. (พระนคร: ส. ธรรมภักดี, 2499).

³⁰ ตัวอย่าง เช่น งานของ ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี, *ประวัติศาสตร์ทั่วไป ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย* (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2505).

ที่สุดสองค่าย คือ โลกทุนนิยมที่นำโดยสหรัฐอเมริกา กับโลกคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของสหภาพโซเวียต ในระหว่างนั้น ยังเกิดโลกที่แยกตัวออกมาจากทั้งสองโลก โดยมีบทบาทและค่านิยมแตกต่างกัน เช่น กลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด โลกที่สามหรือโลกของประเทศกำลังพัฒนา (และด้อยพัฒนา) สภาวะการณ์ของโลกที่แบ่งแยกดังกล่าวเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์โลกยังคงสืบเนื่องต่อมาจากมโนทัศน์ทางปรัชญาและอุดมคติ โดยไม่ก้าวไปสู่การรับรู้และเข้าใจโลกที่เชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวทั้งหมดได้ แม้จะมีความเข้าใจเป็นที่ยอมรับกันว่า มนุษย์และสังคมมนุษย์ทั้งมวลล้วนตั้งอยู่บนโลกทางกายภาพที่เป็นทรงกลมใบเดียวกัน

ในส่วนของประเทศไทย (ซึ่งเพิ่งเปลี่ยนชื่อจากสยามเมื่อ พ.ศ. 2482) ได้เข้าไปอยู่ในค่ายของประเทศทุนนิยม เนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงการเมือง เศรษฐกิจ และประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ที่ยึดโยงอยู่กับประเทศตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา สหรัฐอเมริกาซึ่งกำลังวางตัวเป็นผู้นำโลกทุนนิยมอยู่นั้น มีความเกรงกลัวเป็นพิเศษต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศต่าง ๆ ตามความคิดเรื่อง “ทฤษฎีโดมิโน” ที่จะกระทบต่อกันเป็นทอด ๆ และอาณาบริเวณหนึ่ง ที่ดูเหมือนจะแสดงอาการตามทฤษฎีดังกล่าวก็คือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงระหว่างสงครามเวียดนาม (ค.ศ. 1955-1975) ที่ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องทุ่มเทความสนใจและทรัพยากรให้กับประเทศในดินแดนแถบนี้เป็นพิเศษ

อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อประเทศไทยในช่วงสงครามเย็นนั้น ได้มีการศึกษาและสรุปผลกันไปมากในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรมนับว่ารองลงไป ในบทความนี้อิทธิพลที่แสดงให้ทราบได้อย่างชัดเจนและซึ่มลึกอย่างยิ่ง คือ ด้านการรับรู้และเข้าใจโลกผ่านกระบวนการทางการศึกษาแบบตะวันตก โดยการปลูกฝังในระบบการพัฒนาบุคลากรระดับปัญญาชนในมหาวิทยาลัย ซึ่งตามประวัติอุดมศึกษาไทยนับแต่เริ่มมีมหาวิทยาลัยแห่งแรกใน ค.ศ. 1920 (ปลาย พ.ศ. 2469) มาจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งมีมหาวิทยาลัยทั้งประเทศรวม 5 แห่งนั้น สถาบันแต่ละแห่งจะเน้นหนักที่กระบวนการพัฒนาบุคลากรทางวิชาชีพมากกว่าการปรับเจตคติและโลกทัศน์ของคนหนุ่มสาวที่ผ่านการศึกษาในระดับนี้³¹

อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษ 2500 ได้มีการเข้าแทรกแซงการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเป็นมหาวิทยาลัยเก่าแก่อันดับสองของประเทศ และเป็นสถาบันอุดมศึกษาซึ่งตั้งขึ้นเพื่อผลิตบุคลากรสายวิชาชีพ ที่สนองตอบต่อสังคมภายใต้ระบอบการปกครองใหม่หลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะในสายวิชาด้านกฎหมาย การปกครอง และการบริหาร เศรษฐศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ และสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ซึ่งแต่ละ สาขาวิชา

³¹ (1) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เดิมคือ โรงเรียนข้าราชการพลเรือน), (2) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (3) มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์, (4) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, และ (5) มหาวิทยาลัยศิลปากร

ต่างเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการและวิชาชีพในสายงานของตน จนกระทั่งใน พ.ศ. 2504 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ที่มีการนำเอาระบบการจัดการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไป - General Education (ในตอนนั้นเรียกกันว่า การศึกษาวิชาพื้นฐาน - Education Foundation) เข้ามาใช้ โดยบังคับให้นักศึกษาใหม่ทุกคนจะต้องศึกษาวิชาพื้นฐานร่วมกันในคณะศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) เป็นเวลาสองปี (ต่อมาปรับลดเหลือหนึ่งปี) ก่อนที่จะแยกกันไปเรียนสาขาวิชาชีพตามคณะต่าง ๆ ที่มีมาแต่เดิม³² การศึกษาศิลปศาสตร์นี้แบ่งเป็นสามหมวดวิชาใหญ่ คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ (เป็นการแบ่งตามแบบของ UNESCO ซึ่งมีการนำไปใช้กันเป็นสากลทั่วโลก) ในวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป สอนว่าวิทยาศาสตร์มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างไร ประวัติของโลกในยุคต่าง ๆ กำเนิดและวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต และนักวิทยาศาสตร์ได้ความรู้เหล่านี้มาอย่างไร ส่วนหมวดมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สอนอารยธรรมยุคต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยหมวดแรกเน้นในทางความคิดความต้องการ และการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ส่วนหมวดหลังเน้นให้เห็นสภาพสังคม ต่อมาจึงได้มีการปรับและควมรวมเนื้อหาวิชาอารยธรรมเป็นวิชาบังคับสองวิชา คือ อารยธรรมตะวันตก และอารยธรรมตะวันออก

หากมองโดยภาพกว้างของพัฒนาการในสาระและมุมมองของวิชาประวัติศาสตร์โลกแบบหนึ่ง อาจนับได้ว่าวิชาประวัติศาสตร์โลกตามกระแสแนวคิดเรื่องอารยธรรมได้เข้ามามีบทบาทในมหาวิทยาลัยไทยตั้งแต่ช่วงเวลานั้น แนวทางดังกล่าวเป็นผลโดยตรงมาจากกรอบคิดอุดมศึกษาอเมริกันตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในเรื่องการศึกษาแนวเสรีนิยม (Liberal Education) ซึ่งเน้นการพัฒนาที่สมดุล ระหว่างการฝึกอบรมที่มีเป้าหมายเฉพาะเจาะจงเน้นการผลิตบัณฑิตออกไปประกอบอาชีพอันหลากหลาย กับหลักสูตรทั่วไปที่มุ่งปลูกฝังการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันที่จะสร้างความเป็นพลเมืองร่วมกัน³³ อย่างไรก็ตาม อุดมศึกษาอเมริกันยังคงสืบทอดมรดกแนวคิดที่เน้นยุโรปเป็นศูนย์กลาง และให้นำหน้าการอธิบายพัฒนาการของอารยธรรมโลกสมัยใหม่อยู่บนพื้นฐานอารยธรรมตะวันตก ในกรณีของไทย ได้มีการสร้างวิชาอารยธรรมตะวันออกขึ้นเพื่อถ่วงดุล³⁴ แต่วิชาดังกล่าวกลายเป็นการเล่าเรื่องของอารยธรรมจีน อารยธรรมอินเดีย และอารยธรรมอิสลาม ที่โดดเด่นเป็นอิสระต่อกัน มีคุณูปการที่เน้นไปในทาง

³² กาญจณี ละอองศรี, วารุณี โอสธารมย์, และ อังคาร จันท์เมือง, *ศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ กับหลักสูตรวิชาพื้นฐานศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 65-172.

³³ *General Education in a Free Society; Report of the Harvard Committee* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1945).

³⁴ ดู ศรีสว่างค์ พูลทรัพย์, *อารยธรรมตะวันออก*, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542).

จิตวิญญาณและคุณค่าเชิงนามธรรม ดูเป็นวิถีคู่ขนานมากกว่าที่จะเชื่อมต่อกับความเป็น “สมัยใหม่” ของโลกปัจจุบัน³⁵

พัฒนาการของโลกสมัยใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านสาระของวิชาอารยธรรมตะวันตกดังกล่าว เป็นชุดของปรากฏการณ์อันต่อเนื่อง ซึ่งเริ่มเรื่องตั้งแต่กำเนิดมนุษย์และพัฒนาการในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่ตั้งอยู่บนหลักฐานการค้นพบทางโบราณคดีและวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ประกอบการอธิบายตามทฤษฎีวิวัฒนาการสู่การก่อกำเนิดอารยธรรมในดินแดนเส้นยววงเดือนอันอุดมสมบูรณ์ของลุ่มแม่น้ำไนล์และเมโสโปเตเมีย อารยธรรมคลาสสิกของกรีกและโรมัน อารยธรรมคริสเตียนในยุคกลาง การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ สมัยแห่งภูมิธรรมหรือการรู้แจ้ง การปฏิวัติทางการเมืองในอเมริกาและในฝรั่งเศส การปฏิวัติอุตสาหกรรม จักรวรรดินิยมตะวันตก ที่ขยายไปโอบรวมโลกตะวันออกและดินแดนส่วนที่เหลือของโลก ทำให้สงครามใหญ่ที่สุดสองครั้งในครั้งแรกของศตวรรษที่ 20 กลายเป็น “สงครามโลก” ลงท้ายด้วยพัฒนาการของโลกหลังจากนั้น โครงการที่เป็นมาตรฐานสืบเนื่องนี้เป็นสิ่งที่เล่ากันซ้ำอยู่ในตำราของวิชาศึกษาทั่วไป รวมถึงหนังสือประกอบการเรียน เช่น *ประวัติศาสตร์โลก* ที่คณาจารย์ประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แปลมาจากงาน (ซึ่งปรับปรุงมาจาก *Rise of the West*) ของ William H. McNeill โดยในการตีพิมพ์ได้รับการสนับสนุนจากสำนักข่าวสารอเมริกัน (United States Information Office – USIS) ประจำประเทศไทย และ Asia Foundation³⁶

โครงการการเล่า “ประวัติศาสตร์โลก” แบบนี้ได้ขยายเข้าไปสู่พื้นฐานของอุดมศึกษาไทยในวงกว้าง เมื่อการใช้ระบบการศึกษาทั่วไปกลายเป็นแนวปฏิบัติที่รัฐบาลไทยบังคับใช้เป็นมาตรฐานในหลักสูตรอุดมศึกษา³⁷ สถาบันอุดมศึกษาแทบทั้งหมดบรรจุวิชาอารยธรรมหรือวิชาที่มีสาระใกล้เคียงกันเอาไว้ในหมวดมนุษยศาสตร์และ/หรือสังคมศาสตร์ของหลักสูตรศึกษาทั่วไป โดยหลายสถาบันนำแนวเนื้อหาจากวิชาอารยธรรมของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปปรับใช้

³⁵ ในการวิเคราะห์ความหมายของ “ศิลปศาสตร์” ในบริบทสังคมไทย มีการตั้งข้อสังเกตถึงความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างความหมายในสำนักคิดตะวันออกกับตะวันตกซึ่งมีควบบุคกันมาโดยตลอด ดู สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, “รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษา (Liberal Arts Education) ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2553), 29-56.

³⁶ วิลเลียม เอช. แมคเน็ลล์, *ประวัติศาสตร์โลก*, แปลโดย สุจิตรา วุฒิสถียร และคณะ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519).

³⁷ ประกาศทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ เรื่อง “หลักเกณฑ์มาตรฐานว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2517” อ้างถึงใน ไพฑูริย์ สนิลรัตน์, *หลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไป หลักการและวิธีดำเนินการ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 281-283.

หรือสร้างเนื้อหาขึ้นใหม่ที่มีโครงเรื่องไม่แตกต่างกันในสาระสำคัญ ทั้งนี้ หลายสถาบันเห็นว่าการใช้พัฒนาการของอารยธรรมเป็นแกนในการบูรณาการสาระทางปรัชญา ประวัติศาสตร์ ศิลปะและวรรณกรรมเข้าด้วยกัน นับเป็นวิธีการบริหารจัดการสาระของวิชาศึกษาทั่วไปได้อย่างมีคุณภาพสูงทางหนึ่ง³⁸ เมื่ออุดมศึกษาไทยขยายตัวเพิ่มขึ้นในด้านปริมาณของนักศึกษา การรับรู้และความเข้าใจในประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่แบบนี้ในโลกสาธาณะก็ขยายตัวตามไปด้วย ในหลักสูตรศึกษาทั่วไปของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิดไม่จำกัดจำนวนรับนักศึกษา ก็มีรายวิชาอารยธรรมตะวันตก ที่มีนักศึกษาลงทะเบียนเรียนแต่ละภาคการศึกษา มากกว่าหนึ่งหมื่นคน³⁹

อิทธิพลของเค้าโครงประวัติศาสตร์โลกแบบอารยธรรมยังขยายลงในแวดวง เข้าไปในวิชาประวัติศาสตร์สากลของระดับมัธยมศึกษา เนื่องจากนักวิชาการผู้เรียบเรียงตำราในระดับดังกล่าวมักจะมาจากคณาจารย์ประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเป็นส่วนใหญ่⁴⁰ เพียงแต่ในทางปฏิบัติการถ่ายทอดสู่สำนักเรียนอาจจะยังไม่มีผลเชิงลึกมากนัก เพราะยังเน้นการเรียนแบบท่องจำเพื่อการสอบ กับทั้งอำนาจของกระแสราชาชาตินิยมของไทยอยู่ในระดับสูงมาก ทำให้สัดส่วนอิทธิพลของวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่ทุกคนคุ้นเคยยังยึดกุมชั้นเรียนประถมและมัธยมมาได้โดยตลอด⁴¹ อนึ่ง ในประเด็นชาตินิยมดังกล่าว มหาวิทยาลัยก็ได้รับเป็นพันธกิจในการจัดการเรียนการสอนเช่นกัน อาทิ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เพิ่มเนื้อหา “อารยธรรมไทย” เข้าไปแทรกเป็นอีกรายวิชาหนึ่งของหลักสูตรศึกษาทั่วไปด้วย⁴²

ในประเด็นของการตามหา “อารยธรรมโลก” ที่สอนเป็นประวัติศาสตร์โลกในภาพรวมหนึ่งนั้น พบว่าในบางสถาบันและบางช่วงเวลา มีการจัดหลักสูตรวิชาอารยธรรมโลกหรือชื่อที่แสดงเนื้อหาใกล้เคียงกันให้เห็นอยู่บ้าง แต่ทั้งหมดจะให้น้ำหนักหรือปริมาณเนื้อหาสาระไปทางอารยธรรมตะวันตกอย่างชัดเจนในทุกกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเนื้อหาล่วงเข้าสู่สมัยใหม่ จะเป็น

³⁸ ตัวอย่าง วิชาอารยธรรมซึ่งบูรณาการโดยใช้ผู้เรียบเรียงตำราจากหลายสาขาวิชาและมีการปรับปรุงต่อเนื่องในช่วงเวลามากกว่าสิบปี ดู จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, *อารยธรรมสมัยโบราณ-สมัยกลาง*, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

³⁹ ตัวอย่าง ข้อมูลจากภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในช่วงปีการศึกษา 2544-2546.

⁴⁰ ตัวอย่าง ดู กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, *ประวัติศาสตร์สากล ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เล่ม 2* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว, 2553).

⁴¹ ศิวชัย ศรีโกตางกุล, “ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมในโรงเรียนไทย,” *วารสารการเมืองการปกครอง* 10, ฉ. 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563): 153-179.

⁴² ดู มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *วิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย หนังสืออ่านประกอบคำบรรยาย* (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514).

เรื่องราวของการก้าวล้ำทางอำนาจความรู้และการขยายอิทธิพลของโลกตะวันตก กับการตกเป็นอาณานิคมในประวัติศาสตร์ของชาติตะวันออกเสมอ⁴³

ในบริบทของโลกยุคสงครามเย็น การปลุกฝังโลกทัศน์ที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของโลกสมัยใหม่ผ่านวิถีแห่งอารยธรรมตะวันตกตามแบบสหรัฐอเมริกาและสัมพันธมิตรนั้น นับได้ว่าเป็นการสร้างกระแสต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ระดับรากฐาน เพราะมีการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกตามกระบวนการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ที่นิยมและสร้างเป้าหมายแห่งพัฒนาการของสังคมหรือของชาติอยู่บนระบบคุณค่าและกระบวนการคิดแบบเสรีนิยมตะวันตก จนถึงมีการถกเถียงกันแทบไม่รู้จักจบว่า กระบวนการทำให้เป็นแบบสมัยใหม่ (modernization) กับกระบวนการทำให้เป็นแบบตะวันตก (westernization) นั้นคือสิ่งที่เหมือนกันหรือเกือบจะเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่ อย่างไร? โลกทัศน์ที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจดังกล่าว จึงแตกต่างเป็นอันมากกับการอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกผ่านขั้นตอนการต่อสู้ทางชนชั้นแบบมาร์กซิสต์ อันเป็นอุดมการณ์หลักของประเทศคอมมิวนิสต์ทั้งหลาย ที่รวมกันอยู่ในกลุ่มตรงกันข้ามกับกลุ่มที่รัฐชาติไทยติดตามอยู่

ในช่วงเวลาระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2519 เกิดปรากฏการณ์อันร้อนระอุในสังคมการเมืองไทย ภายหลังจากการเดินขบวนขับไล่รัฐบาลเผด็จการทหารตามมาด้วยการปะทุทางความคิดและอุดมการณ์สังคมนิยมประชาธิปไตยในหมู่นักศึกษาหัวก้าวหน้า ความเคลื่อนไหวสำคัญที่เกิดขึ้นพร้อมกันนั้น คือการต่อต้าน “จักรวรรดินิยมตะวันตก” โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา นับเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ที่มีการท้าทายโลกทัศน์เกี่ยวกับอารยธรรมโลกที่ได้มีการปลุกฝังกันมา มีการจัดกลุ่มและอธิบายสถานะของประเทศไทยว่าอยู่ใน “โลกที่สาม” ซึ่งถูกกดขี่และเอารัดเอาเปรียบจากประเทศในกลุ่มที่มีอำนาจเหนือขึ้นไปกว่านั้น⁴⁴ รวมทั้งมีการเสนอแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์โลกตามกรอบความขัดแย้งและการต่อสู้ทางชนชั้น ที่มุ่งสู่การปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ (เน้นมวลชาวนา) ตามแนวทางของลัทธิเหมา (Maoism)⁴⁵ กระแสความเคลื่อนไหวของปัญญาชนรุ่นใหม่เหล่านี้ถูกสยบลงภายหลัง

⁴³ ดู มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, *อารยธรรมยุคใหม่ (ภาคหนึ่งถึงภาคสี่)*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516). หรือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, *คณะอักษรศาสตร์, อารยธรรม สมัยใหม่-ปัจจุบัน*, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540). หรือ กุลวดี มกรภิรมย์, และ สุภัทรา น. วรรณพิน, *มรดกอารยธรรมโลก*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545).

⁴⁴ ดู ส.ชัยภูมิชน, *หนังสือประกอบนิทรรศการ โลกที่สาม 7-13 ธันวาคม 2517* (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2517). หรือ วิทยากร เชียงกุล, *ปัญหาและแนวทางการต่อสู้ของโลกที่สาม* (กรุงเทพฯ: ปุณฺณ, 2518).

⁴⁵ ฝิ่นชุน, *แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์โลก*, แปลโดย ศรีอุบล (กรุงเทพฯ: เรียวข้าว, 2518).

การสังหารโหดที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2519 การเรียนการสอนวิชาอารยธรรม (ตะวันตก) เป็นพื้นฐานของหลักสูตรใหม่มหาวิทยาลัยไทยก็คงดำเนินต่อไป

5. การสลายโลกคอมมิวนิสต์ โลกาภิวัตน์ กับทัศนะใหม่เรื่องโลกและประวัติศาสตร์

นักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ของไทยมีผลงานเชิงวิเคราะห์ค่อนข้างน้อย ที่ตอบสนองโดยตรงต่อการสลายตัวของสหภาพโซเวียตและค่ายคอมมิวนิสต์ในช่วง ค.ศ. 1989-1991 (พ.ศ. 2532-2534) พร้อมกับความตื่นตัวของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ตามมา โลกาภิวัตน์ดูเป็นของใหม่ที่จะเคลื่อนไปข้างหน้ามากกว่าจะเป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่ต้องย้อนกลับไปพิจารณา อุดมการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนับเป็น “เหตุการณ์ปัจจุบันที่สำคัญของโลก” ซึ่งยังใหม่หรือกะทันหันเกินกว่าจะบันทึกเป็นบทเรียนทางประวัติศาสตร์ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ นักวิชาการประวัติศาสตร์ของไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่ตื่นตัวสำหรับการรับรู้และเข้าใจในพัฒนาการและบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งเป็นทั้งสาเหตุและกลไกของการขับเคลื่อนกระบวนการโลกาภิวัตน์ ทำให้นักวิชาการนั้นยังคงติดแน่นอยู่กับเทคโนโลยีอนาล็อกบนสื่อข้อความและสิ่งพิมพ์ จึงมีการขับเคลื่อนทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลือมช้าและมีกรอบมุมมองที่แคบกว่ากระแสของโลก

ความเคลื่อนไหวทางวิชาการที่พอจะมองเห็นได้ส่วนหนึ่ง อยู่ในการติดตามพัฒนาการขั้นต่อไปของการสอนสาระประวัติศาสตร์โลก สำหรับโลกที่กำลังเปลี่ยนไปเร็วขึ้นมาก ตั้งแต่ พ.ศ. 2538 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เริ่มเคลื่อนไหวที่จะปรับปรุงหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปครั้งใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่มีหลักสูตรนี้มา⁴⁶ หลักคิดสำคัญในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ คือการบูรณาการความรู้ในแต่ละหมวดวิชา ในขณะที่วิชาอารยธรรมตะวันตก อารยธรรมตะวันออก และอารยธรรมไทย ถูกปรับออกจากความเป็นวิชาบังคับหลัก ให้คงเป็นเพียงทางเลือกสำหรับบางสาขาวิชา ที่ยังเห็นความจำเป็นของวิชาเหล่านั้นสำหรับพื้นฐานทางความรู้และความคิดของนักศึกษาใหม่ของตนอย่างไรก็ดี เนื่องจากกลุ่มผู้จัดสร้างหลักสูตรใหม่ยังเป็นผู้คุ้นเคยกับกรอบคิดและสาระของหลักสูตรในแบบเดิม วิชาบังคับหลักสามรายวิชาที่สร้างขึ้นใหม่ คือ สหวิทยาการมนุษยศาสตร์ สหวิทยาการสังคมศาสตร์ และสหวิทยาการวิทยาศาสตร์นั้น ยังคงมีสาระสำคัญของประวัติศาสตร์โลกในแบบที่เคยมีมาก่อนแฝงอยู่ อาทิ ในรายวิชาสหวิทยาการมนุษยศาสตร์ ยังคงเน้นพัฒนาการทางความคิด ปรัชญา ประวัติศาสตร์ ตลอดจนศิลปกรรม อันเป็นผลงาน

⁴⁶ สุภาพ ดวงใส, สหวิทยาการหนทางสู่หลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตยุคใหม่. การสัมมนาทางวิชาการโครงการรื้อปรับระบบหลักสูตรอุดมศึกษา ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539).

ของมนุษยโลกตั้งแต่ครั้งโบราณมาจนปัจจุบัน มีการแปลตำรา *The Growth of Ideas: Man and Mankind/ Man and the World* โดย Julian Huxley, et. al., eds. เป็นภาษาไทยเพื่อใช้เป็นบทอ่านหลักในการเรียนวิชานี้ด้วย⁴⁷ รายวิชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์ยังมีการใช้เนื้อหาสาระเกี่ยวกับอารยธรรมของทั้งโลกตะวันออกและตะวันตก เป็นกรณีศึกษาในการวิเคราะห์และอธิบายพัฒนาการของสังคมมนุษย์ และรายวิชาสหวิทยาการวิทยาศาสตร์มีท่อนแรกของเนื้อหาวิชาที่บรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับมนุษย์และสังคม⁴⁸

ใน พ.ศ. 2540 เกิดวิกฤต “ต้มยำกุ้ง” ที่ปัญหาเศรษฐกิจการเงินจากประเทศไทยส่งผลกระทบรบกวนเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ไปเกือบรอบโลก เรื่องราวเช่นนี้น่าจะกลายเป็นเนื้อหาของ global history ได้เป็นอย่างดีชิ้นหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงท่ามกลางนักวิจัยไทยกลับปรากฏว่าไม่มีใครมีผู้สนใจมิติทางประวัติศาสตร์/ ประวัติศาสตร์โลกของเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหลายเหล่านี้มากนัก ปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์กลายเป็นสาระสำคัญในแต่ละสาขาวิชาเฉพาะหรือวิชาชีพ เช่น เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ การเงินการคลัง การตลาด การประชาสัมพันธ์ รวมถึงวิชาทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิทยาการคอมพิวเตอร์และการสื่อสาร แต่การเปลี่ยนแปลงทางวิชาการที่ให้ภาพรวมของโลกาภิวัตน์ในประวัติศาสตร์สังคมโลกยังคงเป็นไปอย่างเชื่องช้าและถูกหน่วงรั้งด้วยบริบทแวดล้อมทางเศรษฐกิจการเมืองไทยต่อมาอีกสองทศวรรษ

กระแสชาตินิยม⁴⁹ มีพัฒนาการเข้มข้นขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนของกองทัพและระบบราชการไทย การศึกษาประวัติศาสตร์ที่เริ่มต้นมาพร้อมกับการก่อตัวเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ยังคงดำเนินไปภายในกรอบคิดแบบประวัติศาสตร์ชาติ⁵⁰ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นของชาติไทย ประวัติศาสตร์โลกคือประวัติศาสตร์

⁴⁷ จูเลียน ฮักซ์ลีย์, เจ. โบร์โนวส์กี, เจอร์ลด์ แบร์รี, และ เจมส์ ฟิชเชอร์, บรรณาธิการ, *วิวัฒนาการแห่งความคิด: ภาคนมนุษย์และโลก*, แปลจาก *The Growth of Ideas: Section Two, Man and the World*, แปลและเรียบเรียงโดย จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551).

⁴⁸ ศันสนีย์ ตันติวิท, *สหวิทยาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: โฟร์-วันพรินติ้ง, 2548).

⁴⁹ ธงชัย วินิจจะกุล, *โฉมหน้าชาตินิยม: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ไทย* (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2559).

⁵⁰ ตัวอย่างงานวิจัย เช่น สิทธิชัย สุขคะตะ และ ณัฐวิณัฏ บุนนาค. “การวิเคราะห์วาทกรรมชาตินิยมไทยในแบบเรียนสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์,” *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา* 4, ฉ. 1 (มกราคม-มีนาคม 2558): 126-137. หรือ เปรมโรจน์ บางอ้อ, “แนวคิด “ชาตินิยม” ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ระดับชั้นประถมศึกษาในหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551” (ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2556).

ของแต่ละประเทศในโลกที่ร่ายล้อมประเทศไทย ตามการอธิบายที่เป็นทางการในประวัติศาสตร์ไทย พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์คือผู้ปกป้องสยามจากการคุกคามของอำนาจจักรวรรดินิยมและการล่าอาณานิคม มาจนถึงปัจจุบัน สถาบันกษัตริย์ที่ทรงอำนาจเหนือในทางศีลธรรมและคุณธรรมได้ทำหน้าที่ปกป้องประเทศไทยและประชาชนจากความเบียดเบียนทางเศรษฐกิจการเมืองภายใต้กระแสนิยมสมัยใหม่หรือทุนนิยมโลก

ในโลกแห่งความเป็นจริงทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยไม่อาจอยู่อย่างโดดเดี่ยวในประชาคมโลก ภายหลังจากคลี่คลายของ “ภัยคอมมิวนิสต์” ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้พัฒนาไปในกรอบของอาเซียน (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้เห็นตัวอย่างความสำเร็จของสหภาพยุโรป (European Union – EU) ในห้วงเวลาใกล้เคียงกัน ร่วมกับกระแสผลักดันของแนวทางการค้าเสรีและองค์การการค้าโลก (World Trade Organization – WTO)⁵¹ รัฐบาลและหน่วยราชการไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2000 (พ.ศ. 2543-2542) หมกมุ่นอยู่กับการเตรียมการปรับตัวเข้ากับการเปิดเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area – AFTA) อย่างสมบูรณ์ ซึ่งข้อตกลงทางการค้าต่าง ๆ ระหว่างประเทศสมาชิกรวมถึงประเทศคู่สัญญาภายนอกอาเซียนเริ่มมีผลบังคับใช้ในทศวรรษ 2010 (พ.ศ. 2553-2552)⁵²

ความตื่นตัวเรื่องประชาคมอาเซียนในช่วงเวลานั้นทำให้เกิดผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับอาเซียนในทุกสาขาวิชารวมทั้งวิชาประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม จุดที่น่าสนใจคือกรอบพื้นที่การศึกษาได้เปลี่ยนชื่อจากประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ชื่ออาณานิคมยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง) เป็นประวัติศาสตร์อาเซียนแทน โดยสาระหลักอยู่ที่เรื่องราวความเป็นมาของประเทศสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศ ตามสัญลักษณ์ของอาเซียนที่โดดเด่นอยู่บนภาพปลิวไสวของธงชาติหลากสีซึ่งเป็นตัวแทนของประเทศ (อักษรย่อตัวสุดท้ายของ ASEAN คือ N = nations) โรงเรียนต่าง ๆ มีพื้นที่ซึ่งจัดเป็นห้องอาเซียนหรือศูนย์อาเซียนที่จัดแสดงข้อมูลและเรื่องราวของประเทศสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม นักเรียนต้องท่องจำชื่อเมืองหลวง ภาพธงชาติ ดอกไม้ประจำชาติ สกุลเงินตรา อาหารจานเด็ดของชาติ ฯลฯ แต่ละประเทศ ในระดับอุดมศึกษามีการจัดตั้งศูนย์อาเซียนศึกษาหรือเปิดสอนหลักสูตรอาเซียนศึกษา เปิดสอนภาษาของชาติอาเซียน รวมถึง

⁵¹ ศุภชัย พานิชภักดิ์ ชาวไทย ได้รับเลือกเป็นผู้อำนวยการองค์การการค้าโลก ในช่วง ค.ศ. 2002-2005.

⁵² ดูรายละเอียดใน กระทรวงพาณิชย์, กรมการค้าต่างประเทศ, “เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA),” สืบค้นเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2564, <https://www.dft.go.th/th-th/DFT-Service/ServiceData-Information/dft-service-data-privilege/Detail-dft-service-data-privilege/ArticleId/16186/AFTA16186>.

ส่งเสริมงานทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับอาเซียนมากมาย⁵³ กระแสอาเซียนนิยมดังกล่าวมีส่วนผลักดันความสนใจของนักวิชาการและสาธารณชนให้ขยายขอบเขตออกจากประเทศไทย แต่ก็ยังติดอยู่ที่รัฐชาติอื่น ๆ ในฐานะ “ประเทศเพื่อนบ้าน” ที่มีความสัมพันธ์หรือมีลักษณะเปรียบเทียบให้ศึกษา

ในห้วงเวลาใกล้เคียงกัน นับตั้งแต่ทศวรรษ 2000 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและสังคมสารสนเทศ ได้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์อันเป็นผลมาจากการรับรู้และการเรียนรู้ของประชาชนที่ขยายขอบเขตกว่าเดิมเป็นอันมากและอย่างรวดเร็ว โลกในเชิงสังคมและในเชิงกายภาพเริ่มกลายเป็นสิ่งที่ปัจเจกชนสามารถออกไปสัมผัสได้ด้วยตนเองมากขึ้นกว่าการเป็นผู้รับการถ่ายทอดทางเดียวผ่านระบบการศึกษาที่รัฐเป็นผู้กำกับดูแล ความรู้สากลกลายเป็นสินค้าที่ประชาชนผู้บริโภคสามารถเข้าถึงและมีปฏิสัมพันธ์กับมันได้ นับตั้งแต่สื่อสารสนเทศรุ่นเดิม คือ หนังสือ ที่ได้เห็นหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โลกในแง่มุมมองใหม่ ๆ ที่สำคัญและน่าสนใจได้รับการแปลเป็นภาษาไทยในรูปแบบและราคาที่เข้าถึงผู้อ่านได้อย่างกว้างขวางกว่าในสมัยใด⁵⁴ จนกระทั่งถึงทศวรรษ 2010 เมื่อคนจำนวนมากในระดับมวลชนสามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้อย่างดีขึ้น จนอาจเรียกได้ว่าเป็นส่วนเริ่มต้นของกระบวนการทำความรู้ให้เป็นของมวลประชาชน (democratization of knowledge)⁵⁵ เราก็เริ่มเห็นคนไทยเข้าถึง “ประวัติศาสตร์โลก” ตามความหมายและความสำคัญที่ตนสนใจ (รวมทั้งที่ถูกกำหนดมาโดยผู้จัดการเนื้อหาในอินเทอร์เน็ต) รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมประชานิยม (pop culture) มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่ติดอยู่ในกรอบรัฐชาติและประวัติศาสตร์ชาติมากเท่าที่เคยเป็นมา

พัฒนาการของเศรษฐกิจทุนนิยมโลก เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อประเด็นประวัติศาสตร์โลกที่กำลังสนทนากันอยู่ ธุรกิจท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้สำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศไทย เป็นที่ทราบกันดีว่าสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีนั้น จะต้องมีเรื่องเล่าหรือประวัติศาสตร์ที่สำคัญและน่าสนใจ

⁵³ ดูตัวอย่างจากแหล่งข้อมูล เช่น ภายใต้หัวข้อ “งานวิจัยอาเซียน” ในเว็บไซต์ ASEAN Watch ของ สกว., สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2564, <https://aseanwatch.org/category/research/>.

⁵⁴ ตัวอย่าง เช่น *ประวัติศาสตร์โลกในหกแก้ว, ประวัติศาสตร์มนุษยฉบับย่อ, ประวัติศาสตร์โลกในมุมมองมาร์คซิสต์ ฉบับสังเขป, ประวัติศาสตร์โลกฉบับประชาชน จากยุคหินถึงสหัสวรรษใหม่*, ดูรายละเอียดการอ้างอิงในบรรณานุกรมท้ายบทความ

⁵⁵ ดูตัวอย่างการอธิบายและอภิปรายเรื่องนี้ใน Harrison W. Inekufu, “Globalization, Open Access, and the Democratization of Knowledge,” *EDUCAUSE Review*, 52, no. 4 (July-August 2017): 62-63, accessed February 28, 2021, <https://er.educause.edu/articles/2017/7/globalization-open-access-and-the-democratization-of-knowledge>.

โดยเฉพาะของตน ความสำคัญและน่าสนใจนี้ตามสายตาของนักท่องเที่ยวนานาชาติไม่ได้ขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือประวัติศาสตร์ชาติในรูปแบบที่พวกเขาไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียอะไรด้วย แต่จะต้องสำคัญและน่าสนใจตามเกณฑ์ของบริบทสากลที่นักท่องเที่ยวหลาย ๆ ชาติสามารถมีจินตนาการและ/หรือความทรงจำร่วมกันได้ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดน่าจะเป็นกรณีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานเป็น “มรดกโลก” โดย UNESCO ซึ่งเสมือนหนึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่านี่คือส่วนหนึ่งของวัตถุพยานแห่งประวัติศาสตร์โลก⁵⁶ นับเป็นผลงานที่ส่งประสิทธิผลชัดเจนอย่างหนึ่งของ UNESCO (หลังจากที่เคยล้มเหลวในความพยายามสร้างสำนึกร่วมกันเป็นพลเมืองโลก โดยรวบรวมผู้รู้จำนวนมากมาช่วยกันเขียน *History of Mankind* ซึ่งในที่สุดไม่สามารถได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ⁵⁷) โดยประสิทธิผลสำคัญที่อาจไม่ได้ตั้งใจ คือการสร้างเกณฑ์ชีวิตทางการตลาดให้กับธุรกิจท่องเที่ยว ในกรณีของไทยภาคประชาชนและภาคเอกชนในแต่ละท้องถิ่นต่างเห็นความสำคัญของการรับรองโดย UNESCO นี้ว่าเป็นเครื่องรับประกันความสำเร็จทางธุรกิจท่องเที่ยวที่จะนำรายได้จำนวนมากยิ่งขึ้นมาสู่ท้องถิ่นของตน จนถึงทุกวันนี้ก็ยังมีหลายเมืองในประเทศไทยที่กำลังบริหารจัดการเพื่อแข่งขันสู่การได้รับการรับรองเป็น “มรดกโลก” ไม่ว่านักท่องเที่ยวผู้มาเยือนจะรับรู้ เข้าใจ และเข้าถึงความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของสถานที่นั้นเพียงใดและอย่างไร

6. ประเทศไทย กับ ประวัติศาสตร์โลก: สรุปและเสนอแนะ

การรับรู้และการถ่ายทอดความหมายและความสำคัญของ “ประวัติศาสตร์โลก” ในระดับสากล เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมหนึ่ง ๆ ทั้ง “ประวัติศาสตร์” และ “โลก” ต่างเป็นสัมพัทธ์ (relative) ในแต่ละตัวของมันเอง สังคมในโลกตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักในการสื่อสารและเคยมีอิทธิพลในระดับโลกมาก่อนในยุคจักรวรรดินิยมหรือยุคล่าอาณานิคม ล้วนมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ของประวัติศาสตร์โลกที่ปรับเปลี่ยนไป ดังที่ได้เห็นกันในผลงานการศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ของนักวิชาการหรือนักประวัติศาสตร์จำนวนมาก ที่เป็นชาวตะวันตกหรือเป็นผู้ที่ได้รับการหล่อหลอมโลกทัศน์แบบตะวันตก⁵⁸ ตัวอย่างที่ค่อนข้างใหม่ คือ การแตกตัวของ

⁵⁶ ดูรายละเอียดใน UNESCO. *World Heritage Centre*, accessed June 7, 2021, <https://whc.unesco.org/en/about/>.

⁵⁷ Paul Betts, “Humanity’s New Heritage: Unesco and the Rewriting of World History,” *Past & Present* 228, no. 1 (August 1, 2015): 249–285.

⁵⁸ Jerry H. Bentley, *Shapes of World History in 20th Century Scholarship* (Washington, DC: American Historical Association, 1995).

Global History ซึ่งอาจนิยามในแบบหนึ่งได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ของโลกาภิวัตน์ ที่มีสวนต่างจาก World History ซึ่งเป็นคำหลักที่ใช้กันมาก่อนหน้านั้น⁵⁹ แต่เนื่องจากคำทั้งสองแปลว่า “ประวัติศาสตร์โลก” เหมือนกันในภาษาไทย จึงไม่มีใครมีผู้เข้าใจและเห็นความสำคัญของพัฒนาการทางวิชาการดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้ความหมายและความสำคัญของประวัติศาสตร์โลกของตะวันตกที่คลี่คลายมาตลอดเวลาหลายศตวรรษดังกล่าว นั้น แทบจะไม่ได้เป็นที่สนใจและตระหนักไว้ในหมู่นักวิชาการไทยส่วนใหญ่ ซึ่งได้เคยผูกพันอยู่กับกระแสความคิดในกรอบประวัติศาสตร์ชาติตั้งแต่ต้นมาจนถึงช่วงเวลาไม่นานมานี้

กรอบการรับรู้อดีตหรือการจินตนาการภาพอดีตในหมู่นักไทยตั้งแต่โบราณนั้น มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเชื่อและศรัทธาทางศาสนา ซึ่งสร้างจักรวาลทัศน์ทั้งในเชิงการจัดแบ่งพื้นที่และการเปลี่ยนผ่านของเวลา จนถึงสมัยที่ได้กระทบกับระบบความรู้และภูมิปัญญาตะวันตก จึงได้เริ่มปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และจักรวาลทัศน์ที่มีมาแต่เดิมนั้น ความสนใจในประวัติศาสตร์โลก (ของตะวันตก) เริ่มขึ้นในหมู่นักชนชั้นนำของไทย เนื่องด้วยเห็นว่าความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวของอดีตหรือพื้นฐานความเป็นมาของโลกตะวันตกเป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำความเข้าใจและการรู้เท่าทันปัจจัยที่อธิบายความเจริญก้าวหน้าของชาติตะวันตกเหล่านั้น ประเทศไทย (สยาม) จึงเป็นเสมือนพื้นที่สำหรับการยืมมองออกไปยัง “ประวัติศาสตร์สากล” ที่ประเทศของตนจะก้าวเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ได้ในสักวันหนึ่งข้างหน้า⁶⁰

ความสนใจในความ “เจริญ” หรือความมี “อารยะ” ของโลกตะวันตก เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ชนชั้นนำไทยใส่ใจในแบบแผนการเขียนประวัติศาสตร์โลกตามแนวคิดการบรรยายและอธิบายพัฒนาการของ “อารยธรรม” จึงได้นำเอากรอบแนวคิดนี้มาใช้ในการถ่ายทอดผ่านระบบการศึกษา โดยหวังว่าปัญญาชนไทยที่เข้าใจความหมายและความสำคัญของสาระแห่งอารยธรรมนั้น จะสามารถเป็นพลังสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติไทยต่อไปได้ในปัจจุบันและอนาคต

ในโลกวิชาการของตะวันตก มีการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่มากในประเด็นมโนทัศน์เรื่องอารยธรรมนี้⁶¹ ในขณะที่ระบบคุณค่าในอารยธรรมชี้ให้เห็นเป้าหมายปลายทางที่

⁵⁹ Bruce Mazlish, “Comparing Global History to World History,” *The Journal of Interdisciplinary History* 28, no. 3 (January 1, 1998): 385-395.

⁶⁰ อาจอนุมานได้ว่ากระแสความคิดของชนชั้นนำสยามในเรื่องนี้ สอดคล้องกับพัฒนาการของเสรีนิยมแรกเริ่มในสยาม ตามที่ปรากฏในงานวิจัย Parkpume Vanichaka, “An Early History of Liberalism in Thailand” (Ph.D. diss., Waseda University, 2019).

⁶¹ ตัวอย่าง ดู Peter N. Stearns, *Western Civilization in World History* (New York, NY: Routledge, 2003), 103-119.

สังคมมนุษย์จะพัฒนาไป (human destiny) อันสอดคล้องกับความคิดตามทฤษฎีวิวัฒนาการ และแนวคิดเสรีนิยมตะวันตก แต่เงื่อนไขปัจจุบันจวบจนในของแต่ละอารยธรรมทั้งในเชิงกายภาพ และวัฒนธรรมความเชื่อ อาจนำมาซึ่งการปะทะกันระหว่างอารยธรรมหรือการที่อารยธรรมหนึ่ง จะยกตนเหนืออารยธรรมอื่น⁶² การอธิบายประวัติศาสตร์โลกด้วยแนวคิดอารยธรรมจึงมีความ ซับซ้อน อ่อนไหวต่ออคติและ/หรือภาวะบกพร่องทางความรู้ความเข้าใจ กับทั้งยังสร้างพื้นที่ ชายขอบซึ่งละเลยคนอีกจำนวนมาก ในกรณีของประเทศไทย กระแสราชาชาตินิยมยังทำให้ เกิดมโนคติที่ประกอบสร้างและยึดมั่นในเรื่อง “ความเป็นไทย” ไปจนถึง “อารยธรรมไทย” ที่ สามารถเชิดชูขึ้นเทียบเคียงกับอารยธรรมอื่น ๆ ได้ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็จะนำไปสู่คำถามที่ว่า การนำเสนอประวัติศาสตร์โลกแนวอารยธรรมต่อไปข้างหน้า จะกลายเป็นเรื่องของจินตนาการ และอุดมคติที่พ้นโลกแห่งความเป็นจริงหรือไม่?

อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าทางวิชาการสาขาอื่น ๆ ในกระบวนการทางความรู้ของ ปัญญาชนคนไทยที่รวมความใส่ใจในแนวทางสหวิทยาการ ซึ่งผลสนองความรู้และการแสวงหา ความรู้ในสาขาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ลดระดับกำแพงแห่ง “ศาสตร์” ทั้งหลายลง นำจะมีส่วนสำคัญ ในการสร้างกระบวนการศึกษาและเรียนรู้ประวัติศาสตร์โลก ในขอบเขตความหมายและ วัตถุประสงค์ที่มีคุณูปการอันหลากหลาย ทั้งที่จับต้องได้เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรมเพื่อ สร้างเป้าหมายในการขับเคลื่อน “โลก” ต่อไป ประเด็นทางวิชาการและทางสังคมที่ก้าวข้าม พรมแดนของรัฐชาติและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้ข้ามโลก อาทิ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ธรรมชาติ, สิทธิมนุษยชนและเพศภาวะ, วัฒนธรรมการกินอยู่และดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาวะ, ศิลปะและสุนทรียศาสตร์, ร่วมกับกรอบคิดเรื่องความสัมพันธ์กันของทุกสรรพสิ่ง ซึ่งได้กลายเป็น เรื่องสำคัญอยู่ในกระแสนิยมทางวิชาการสากล น่าจะเข้ามามีบทบาทและสาระในการประกอบ เนื้อหาของประวัติศาสตร์โลกที่จะศึกษากันในประเทศไทย⁶³

ในด้านระเบียบวิธีศึกษาและประวัติศาสตร์นิพนธ์ แนวโน้มใหม่ ๆ ทางวิชาการและ กระบวนการจัดการความรู้ในสาขาต่าง ๆ โดยทั่วไป จะเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการทำ ประวัติศาสตร์โลก ความก้าวหน้าที่พุ่งเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารทำให้ ระเบียบวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์เริ่มเปลี่ยนไปมาก ทั้งในด้านการประมวลและวิเคราะห์ ข้อมูลสารสนเทศ⁶⁴ รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแบ่งปันวิสัยทัศน์ร่วมกับสาขาวิชาอื่น ๆ

⁶² ตัวอย่าง ดู Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, (Simon & Schuster, 2011).

⁶³ ดูแนวทางและทางเลือกในการศึกษาประวัติศาสตร์โลกใน Patrick Manning, *Navigating World History: Historians Create a Global Past* (New York, NY: Palgrave/Macmillan, 2003). และ Diego Olstein, *Thinking History Globally* (New York, NY: Palgrave Macmillan, 2015).

⁶⁴ Michael J. Galgano, J. Chris Arndt, and Raymond M. Hyser, *Doing History: Research and Writing in the Digital Age*, 2nd ed. (Boston, MA.: Cengage Learning, 2012).

ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมของคนอีกจำนวนมากที่ไม่ได้อยู่ในฐานะผู้เชี่ยวชาญ แต่มีส่วนได้ส่วนเสียกับความรู้และภูมิปัญญาที่เป็นผลผลิตจากการศึกษาวิจัยนั้น ๆ ซึ่งในเรื่องนี้ก็คือ การมีส่วนร่วมของผู้คนที่ล้วนเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ชาติ ไปจนถึงประวัติศาสตร์โลก ที่ทุกคนล้วนนับอยู่เป็นประชากรของแต่ละขอบเขตนั้น

ในประเทศไทยปัจจุบันประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ชาติ ได้กลายเป็นทุนหรือเป็นสินค้าอย่างหนึ่งในระบบเศรษฐกิจสังคมบริโภคนิยม ผู้คนบริโภคประวัติศาสตร์และคาดหวังผลจากการศึกษาประวัติศาสตร์ในเชิงที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น หากจะส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์โลกให้มีคุณภาพและมีมาตรฐานหลักเกณฑ์เป็นสากลมากขึ้น คงจะต้องทำให้เห็นผลได้ผลเสียจากเนื้อหาสาระตลอดจนกระบวนการของการศึกษาเหล่านั้น

กรอบการศึกษาที่ขยายเลयरอบรัฐชาติออกไป เช่น ภูมิภาคอาเซียน ทำให้คนเริ่มเห็นประเด็นของการข้ามพรมแดน (ที่ยังมีพรมแดนอยู่) เริ่มเห็นการดำรงอยู่ การพึ่งพาอาศัยร่วมมือกันของชาติในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนที่ใหญ่ขึ้นไป อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้ดูเหมือนจะถูกขัดจังหวะ นับตั้งแต่การได้เห็นปัญหาและความถดถอยในบางด้านของสหภาพยุโรป ทั้งทางเศรษฐกิจการค้าและการร่วมมือกับผู้อพยพลี้ภัยจากนอกทวีป ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา อันกระทบต่อความคาดฝันสู่ความร่วมมือในระดับเหนือชาติ กับทั้งความแตกต่างและสถานการณ์ภายในของประเทศสมาชิกอาเซียนเอง จนมาถึงภัยคุกคามจากวิกฤตโรคระบาดที่กระตุ้นบทบาทหน้าที่ของพรมแดน ในการยับยั้งการเคลื่อนที่ของประชากรข้ามเขตรัฐชาติ ทำให้เกิดปัจจัยที่ต้องทบทวนในเรื่องความมั่นคงไปจนถึงความอยู่รอดของแต่ละชาติมากขึ้น

ท้ายที่สุด เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคอันยากจะคาดเดา สามารถเกิดขึ้นได้และมักเกิดขึ้นเสมอในจังหวะเวลาที่ไม่ควรที่จะเกิดอย่างยิ่ง ภัยพิบัติจากธรรมชาติ (ที่มนุษย์พยายามจะควบคุม) เป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่ได้แสดงตัวให้เห็นมาแล้วตลอดระยะเวลาอันยาวนานของประวัติศาสตร์โลก ซึ่งยาวนานกว่าประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมากนัก บทเรียนจากภัยโรคระบาดที่อุบัติขึ้นและดำเนินไป ซึ่งนับกันว่า คือ “disruption” สำคัญอันหนึ่งนั้น เป็นทั้งเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์โลก และยังเป็นเงื่อนไขที่จะกำหนดให้กรอบมโนทัศน์เรื่องโลก ความทรงจำ การบันทึก และการถ่ายทอดเรื่องราวของโลก ผันเปลี่ยนไปอีกก้าวหนึ่ง

รายการอ้างอิง

- กระทรวงพาณิชย์. กรมการค้าต่างประเทศ. “เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA).” สืบค้นเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2564. <https://www.dft.go.th/th-th/DFT-Service/ServiceData-Information/dft-service-data-privilege/Detail-dft-service-data-privilege/ArticleId/16186/AFTA16186>.
- กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *ประวัติศาสตร์สากล ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว, 2553.
- กาญจน์ ละอองศรี, วารุณี โอสถารมย์, และ อังคาร จันทร์เมือง. *ศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ กับหลักสูตรวิชาพื้นฐานศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.
- กุลวดี มกรภิรมย์, และ สุภัทรา น. วรรณพิณ. *มรดกอารยธรรมโลก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.
- “งานวิจัยอาเซียน” ในเว็บไซต์ ASEAN Watch ของ สกว. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2564 <https://aseanwatch.org/category/research/>.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะอักษรศาสตร์. *อารยธรรมสมัยโบราณ - สมัยกลาง*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะอักษรศาสตร์. *อารยธรรมสมัยใหม่-ปัจจุบัน*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ฉีซุน. *แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์โลก*. แปลโดย ศรีอุบล. กรุงเทพฯ: เรียวข้าว, 2518.
- เดวิด เค. วย้อจ. “การเขียนประวัติศาสตร์ไทยแบบตำนานและพงศาวดาร.” ใน *ปรัชญาประวัติศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527.
- ทองทิพย์ ทองใหญ่, ม.จ. *ประวัติศาสตร์สากล*. พระนคร: โรงพิมพ์กรุงเทพบรรณาการ, 2480.
- ทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. *หนังสือแสดงกิจจานุกิจ*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2514.
- ธงชัย วินิจจะกูล. *โฉมหน้าราชาชาตินิยม: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ไทย*. นนทบุรี: ฟ้ายเดียกัน, 2559.
- นาฏวิภา ชลิตานนท์. *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). *ไตรภูมิพระร่วง: อิทธิพลต่อสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543.

- พระสิริมังคลาจารย์. *จักรวาลที่ปณี. หอสมุดแห่งชาติตรวจชำระเรียบเรียง*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2523.
- ไพฑูริย์ สิ้นลารัตน์. *หลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไป หลักการและวิธีดำเนินการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- เบรสเตอร์, เฮนรี เจมส์. *อธิบายประวัติศาสตร์โลกสมัยโบราณหรือพงศาวดารดึกดำบรรพ์ (Ancient Times)*. แปลโดย พระยาอนุমানราชชน. พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, 2466.
- เปรมโรจน์ บางอ้อ. “แนวคิด “ชาตินิยม” ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ระดับชั้นประถมศึกษา ในหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.” *ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 2556.
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. *วิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย หนังสืออ่านประกอบคำบรรยาย*. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514.
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. *คณะศิลปศาสตร์. อารยธรรมยุคใหม่ (ภาคหนึ่งถึงภาคสี่)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516.
- แมคเนลล์, วิลเลียม เอช. *ประวัติศาสตร์โลก*. แปลโดย สุจิตรา วุฒิสถียร, สมร นิติตันท์ประภาส, ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, ศรีสุข ทวีชาประสิทธิ์, และ พุทธชาติ บ. ผลาพงศ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. *ประวัติศาสตร์สากล*. 12 ล. พระนคร: โรงพิมพ์วิริยนาฎภาพ, 2472-2474.
- วัชระ สินธุประมา. “พัฒนาการของมโนทัศน์เรื่อง “ประวัติศาสตร์โลก” ในโลกตะวันตก: World History กับ Global History.” *วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์* 3, ฉ. 1 (มกราคม - มิถุนายน 2559): 79-137.
- วิทยากร เชียงกุล. *ปัญหาและแนวทางการต่อสู้ของโลกที่สาม*. กรุงเทพฯ: ปุณณ, 2518.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. *อารยธรรมตะวันออก*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- คันสนีย์ ดันติวิท. *สหวิทยาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โฟร์-วันพรินติ้ง, 2548.
- ศิวัช ศรีโสภากุล. “ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมในโรงเรียนไทย.” *วารสารการเมืองการปกครอง* 10, ฉ. 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2563): 153-179.
- ส.ชัยภูมิชน. *หนังสือประกอบนิทรรศการ โลกที่สาม 7-13 ธันวาคม 2517*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2517.
- สมบัติ จันทรวงศ์. “การศึกษาเกี่ยวกับโลกตะวันตกในประเทศไทย: ภาพสะท้อนจากงานเขียนและสถาบัน.” ใน *อนาคตของวิเทศศึกษาในประเทศไทย: ศักยภาพและทิศทาง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538, 3-1 – 3-23.

สแตนเดจ, ทอม. *ประวัติศาสตร์โลกใน 6 แก้ว*. แปลโดย คุณากร วาณิชย์วิรุพพ์. กรุงเทพฯ: มติชน, 2551.

สิทธิชัย สุขคะตะ และ ณัฐวีณ์ บุนนาค. “การวิเคราะห์วาทกรรมชาตินิยมไทยในแบบเรียน สังคมศึกษาและประวัติศาสตร์.” *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา* 4, ฉ. 1 (มกราคม - มีนาคม 2558): 126-137.

สิริ เปรมจิตต์. *ประวัติศาสตร์โลก*. 5 ล. พระนคร: ส. ธรรมภักดี, 2499.

สุทธิพันธ์ ชูทรานนท์. “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ทรงวางรากฐานงานประวัติศาสตร์ไทย.” ใน *150 ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ: พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2556, 98-110.

สุภาพ ดวงใสว. *สหวิทยาการหนทางสู่หลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตยุคใหม่. การสัมมนาทางวิชาการโครงการรื้อปรับระบบหลักสูตรอุดมศึกษา ครั้งที่ 1*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. *ประวัติศาสตร์ทั่วไป ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2505.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. “รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษา (Liberal Arts Education) ในสถาบันอุดมศึกษาไทย.” กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2553.

อักซลี, จูเลียน, เจ โบริโนวส์กี, เจอรัลด์ แบร์รี, และ เจมส์ ฟิชเชอร์. บรรณาธิการ. *วิวัฒนาการแห่งความคิด: ภาคมนุษย์และโลก*. แปลจาก *The Growth of Ideas: Section Two, Man and the World*. แปลและเรียบเรียงโดย จุฑาทิพย์ อูมะวิชนี. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2551.

ฮาร์มัน, คริส. *ประวัติศาสตร์โลกฉบับประชาชน: จากยุคหินถึงสหัสวรรษใหม่*. แปลจาก *A People's History of the World: From the Stone Age to the New Millennium*. แปลโดย อรวรรณ คูหเจริญ นาวายุทธ. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2557.

Bentley, Jerry H. *Shapes of World History in 20th Century Scholarship*. Washington, DC: American Historical Association, 1995.

Betts, Paul. “Humanity's New Heritage: Unesco and the Rewriting of World History.” *Past & Present* 228, no. 1 (August 1, 2015): 249-285.

Bradley, William Lee. *Siam Then: The Foreign Colony in Bangkok Before and After Anna*. Pasadena, CA: William Carey Library, 1981.

- Galgano, Michael J., J. Chris Arndt, and Raymond M. Hyser. *Doing History: Research and Writing in the Digital Age*. 2nd ed. Boston, MA: Cengage Learning, 2012.
- General Education in a Free Society; Report of the Harvard Committee*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1945.
- Huntington, Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, NY: Simon & Schuster, 2011.
- Inekufu, Harrison W. "Globalization, Open Access, and the Democratization of Knowledge," *EDUCAUSE Review* 52, no. 4 (July/August 2017): 62-63. Accessed February 28, 2021. <https://er.educause.edu/articles/2017/7/globalization-open-access-and-the-democratization-of-knowledge>.
- Malet, Albert. *Nouvelle histoire universelle depuis l'antiquité jusqu'à nos jours*. 4 tomes sur 4 éditions Hachette – 1924.
- Manning, Patrick. *Navigating World History: Historians Create a Global Past*. New York, NY: Palgrave/Macmillan, 2003.
- Mazlish, Bruce. "Comparing Global History to World History." *The Journal of Interdisciplinary History* 28, no. 3 (January 1, 1998): 385-395.
- Olstein, Diego. *Thinking History Globally*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2015.
- Stearns, Peter N. *Western Civilization in World History*. New York, NY: Routledge, 2003.
- "With Great Pomp and Magnificence": Royal Gifts and the Embassies between Siam and France in the Late Seventeenth Century', in *Global Gifts: The Material Culture of Diplomacy in Early Modern Eurasia*, edited by Zoltan Biedermann, Anne Gerritsen, and Giorgio Riello, 235-265. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2018.
- UNESCO. *World Heritage Centre*. Accessed June 7, 2021. <https://whc.unesco.org/en/about/>.
- Vanichaka, Parkpume. "An Early History of Liberalism in Thailand." Ph.D. diss., Waseda University, 2019.